

การใช้ภาษาในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์

การที่บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ได้รับความนิยมอย่างสูงจากผู้ฟังมาเป็นระยะเวลาช้านาน ทำให้ผู้วิจัยสนใจจะศึกษาวิเคราะห์ว่า ลักษณะเด่นของเพลงที่ทำให้ได้รับความนิยมนั้นคืออะไร และเนื่องจากวิทยานิพนธ์นี้จะเน้นที่คำร้องเป็นหลัก ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์อย่างละเอียดในเรื่องลักษณะการใช้ภาษาในบทเพลงและพบว่ามึลักษณะที่น่าสนใจ ซึ่งแบ่งเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ได้ 3 หัวข้อ คือ การใช้ถ้อยคำ การใช้สำนวนและการใช้ภาพพจน์

การใช้ถ้อยคำ

การวิเคราะห์การใช้ภาษาจำเป็นต้องพิจารณาการใช้ถ้อยคำเป็นประการแรกเพราะคำหรือถ้อยคำ เป็นสิ่งที่สื่อความหมายตามความต้องการของผู้ใช้ภาษา

การใช้ถ้อยคำในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์แบ่งออกเป็น 6 หัวข้อ คือ

1. การใช้คำภาษากรวิ
2. การเล่นคำที่มีเสียงสัมผัส
3. การใช้คำซ้อน
4. การซ้ำคำ
5. การใช้คำหลากหลาย
6. การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ

1. การใช้คำภาษาทวิ ภาษาทวิเป็นภาษาศิลปะ ต่างจากภาษาที่ใช้ในเชิงวิชาการ เช่น ตำราวิทยาศาสตร์หรือภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ประสิทธิ์ ภาพลักษณ์ ได้อธิบายความหมายของภาษาทวิไว้ ซึ่งอาจสรุปสั้น ๆ ได้ดังนี้

. . . ภาษาทวิเป็นภาษาที่ไพเราะอ่อนหวาน สละสลวย ชวนฟัง ฟังแล้วซาบซึ้งตรึงใจ . . . ภาษาทวิเป็นภาษาที่ใช้อยู่ในบทกวี เป็นภาษาที่ใช้อยู่ในวงแคบเฉพาะนักปราชญ์และกวี ไม่แพร่หลายเหมือนคำธรรมดาทั่วไป . . . เหมาะจะใช้เป็นสื่อเพื่อระบายอารมณ์อันละเอียดอ่อน . . . วงศัพท์ในภาษาทวิมักมีความหมายลึกซึ้ง ส่งทั้งเสียงและความหมาย เสมือนเป็นอณูการ เป็นเครื่องประดับของภาษา . . . *

บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ส่วนมาก มีการเลือกสรรถ้อยคำที่อาจเรียกได้ว่าเป็นภาษาทวิ การใช้คำประเภทนี้ทำให้บทเพลงมีความไพเราะอันเกิดจากความงามทางด้านเสียงและความหมายของคำ

จากการศึกษาการใช้คำภาษาทวิในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ พบว่ามีลักษณะเด่น 2 ประการ คือ

1.1 การใช้คำที่มีความหมายลึกซึ้งทำให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ ในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์นิมิตคำที่มีความงามทั้งในด้านรูปและเสียงของคำ ทำให้

---

* ดู ประสิทธิ์ ภาพลักษณ์. "วงศัพท์ภาษาทวิ." ใน แนวทางการศึกษาวรรณคดีภาษาทวิ : การวิจัยและวิจารณ์ 2518, หน้า 3 - 5

บทเพลงมีความไพเราะทั้งในแง่เสียงและความหมายที่ลึกซึ้งกินใจ ส่วนใหญ่นิยมใช้ในบทเพลงประเภทเพลงรัก เพลงชมธรรมชาติและเพลงชมโฉม เพลงเหล่านี้มักใช้คำภาษาทวิเพื่อก่อให้เกิดความงามทั้งในด้านความหมายและเสียงที่ไพเราะ เช่น

. . . พิศโฉมเพียงโฉมสว่างหล้า   ชาบอุราซาบจิตพิศวง
 คຸ່ຍງຳມທຣາມສ່ວນນວລອນຄໍ   ງາມທຣວງທຣງສາຣພັດມັດຖຸດີ. . .

"เสียงคายนาง", คำร้อง ม.ร.ว.กุศกนิ สนิทวงศ์

ในแง่ความงามของเสียง จะเห็นว่าผู้แต่งเลือกคำได้สั้นกระชับและมีจังหวะของเสียงชัดเจนโดยอาศัยสัมผัสอักษรและสัมผัสสระ เช่น

สัมผัสอักษร   พิศ-เพียง   โสม-สว่าง   ชาบ-ซาบ   นวล-อนงค์
 ทรวง-ทรง

สัมผัสสระ   พิศโฉมเพียงโฉมสว่างหล้า   ชาบอุราซาบจิตพิศวง
 คຸ່ຍງຳມທຣາມສ່ວນນວລອນຄໍ   ງາມທຣວງທຣງສາຣພັດມັດຖຸດີ

ลักษณะของสัมผัสที่ยกมานี้ ทำให้จังหวะของเสียงแน่นกระชับ มีลีลาน่าฟัง ในแง่ความงามของความหมายคำว่า "พิศ" เป็นคำที่ผู้แต่งเลือกสรรมาใช้สำหรับสื่อความหมายว่า "มอง" คำว่า "โฉม" เลือกมาใช้เพื่อสื่อความหมายถึง "รูปร่างหน้าตา" เฉพาะคำว่า "พิศ" นั้นผู้แต่งอาจใช้คำอื่น ๆ ได้อีกมาก เช่น มอง เห็น ชม แล ชล แต่คำเหล่านี้สื่อความหมายได้ไม่ลึกซึ้งเท่ากับคำว่า "พิศ" ซึ่งหมายถึงการมองอย่างตั้งอกตั้งใจ อย่างพิจารณาโดยละเอียด คำว่า "โฉม" นั้น ความหมายโดยทั่วไป หมายถึงรูปร่างหน้าตาก็จริง แต่คำนี้มีความหมายแฝงว่า "รูปร่างหน้าตาที่งดงามชวนมอง" ดังนั้นคำเพียงสองคำที่ผู้แต่งเลือกสรร

มาใช้ในวรรณคดีจึงมีความหมายลึกซึ้งกว่าการใช้คำอื่นในความหมายเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน

เพียงโสมสว่างหล้า การเปรียบเทียบในตอนนี้ จะเห็นได้ว่าใช้คำเพียง 4 คำ แต่ได้ความสมบูรณ์และได้ภาพที่งดงามประทับใจ คำว่า "โสมสว่างหล้า" ทำให้ผู้ฟังเห็นภาพว่า ผู้หญิงที่ผู้แต่งกำลังชมนี้ งามเหมือนดวงจันทร์เต็มดวง ที่ทอแสงนวลกระจายไปทั่วพื้นโลก ผู้แต่งไม่จำเป็นต้องอธิบายว่างามอย่างไร ส่วนไหนบ้างที่งาม งามมากน้อยเพียงใด ปลอຍให้ผู้ฟังสร้างภาพในจินตนาการอันเกิดจากความรู้สึกของผู้ฟังเองว่า พระจันทร์เต็มดวงสว่างงามเพียงใด ความงามที่กำลังกล่าวถึงอยู่นี้ก็งามเพียงนั้น คำว่า "โสม" และ "สว่างหล้า" เห็นได้ว่าผู้แต่งตั้งใจเลือกสรรคำอย่างประณีตในแง่ของเสียงและภาพ

ในอีกสามวรรคต่อมาผู้แต่งเลือกใช้คำที่ทำให้เห็นว่า ความงามที่อยู่ต่อหน้าทำให้เกิดอารมณ์ซาบซึ้งคุ่มดำเพียงไร (ซาบอรุชาซาบจิตพิศวง) และในที่สุดก็สรุปว่า ความงามทั้งปวงที่เห็นอยู่นี้ "มิดฤดี" เป็นการลงท้ายการพรรณนา ได้อย่างสมบูรณ์และกระชับ

ในตัวอย่างนี้ผู้แต่งใช้คำธรรมดา ไม่ใช่ศัพท์ยากเกินกว่าผู้ฟังจะเข้าใจ แต่ศิลปะของการใช้ภาษาอย่างกวี เกิดจากการนำคำเหล่านี้มาเรียงร้อยอย่างเหมาะเจาะ ทั้งในแง่ของเสียงและความหมาย ทำให้เกิดภาพอันงดงามตามที่ผู้แต่งเห็นและประทับใจแล้วสื่อความประทับใจนั้นมาสู่ผู้ฟังอย่างนุ่มนวลและประณีต

เทีฮวเนจร

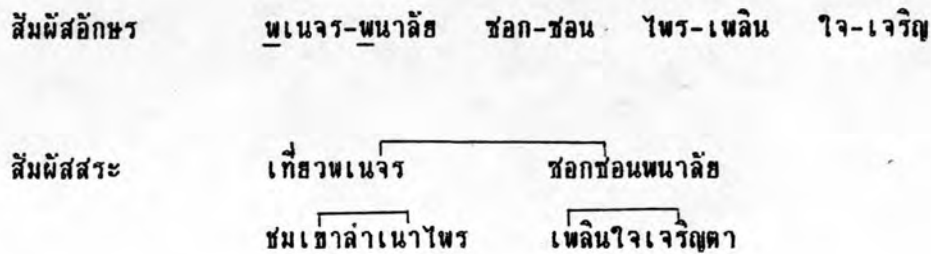
ชอกซอนพนาลิส

ชมเขาลำเนาไพร

เพลินใจเจริญตา

"พรวนไพร", คำร้อง เอิบ ประไพเพลงประสม

เพลงนี้ในแง่ความงามของเสียง ผู้แต่งเลือกคำที่มีเสียงสัมผัสอักษรและสัมผัสสระ เป็นจังหวะของเสียงชัดเจน เช่น

ในแง่ความงามของเสียง ผู้แต่งเล่นสัมผัสเป็นคู่ เช่น "พเนจร" กับ "พนาลย" และ "ไพร" กับ "เพลน" ซึ่งอยู่ต่างวรรคกัน ก่อให้เกิดจังหวะของเสียงที่มีลีลาไพเราะรื่นหู ในแง่ความงามด้านความหมายของถ้อยคำ ผู้แต่งใช้คำว่า "พเนจร" สำหรับสื่อความหมายว่า "เดินร่อนเร่ไป" คำว่า "ลำเนาไพร" สำหรับสื่อความหมายว่า "ป่า" ซึ่งคำว่าพเนจรนั้น มีความหมายที่แสดงการเดินร่อนเร่ไปในที่ต่าง ๆ เมื่อนำมาใช้ร่วมกับคำว่า "ชอกซอน" ก็ยิ่งทำให้เห็นภาพว่ามีใช้เดินเที่ยวไปอย่างเดี๋ยว แต่เป็นการเดินคึกคักเลาะไปในที่ต่าง ๆ ด้วย คำว่า "ลำเนาไพร" แม้จะมีความหมายว่า "ป่า" แต่คำนี้มีความหมายแฝงที่ให้ความหมายของ ป่าซึ่งงดงามน่าชม คำว่า "เพลนเจจริญตา" ให้ความหมายและความรู้สึกที่ "ลำเนาไพร" ในสายตาของผู้แต่งมีความสวยงามน่าเพลิดเพลินเพียงใด คำว่า "เพลนเจ" หมายถึง ความสุขทางใจ คำว่า "จริญตา" หมายถึง ความสุขที่เกิดจากการเห็น เมื่อนำสองข้อความมารวมกัน ในขั้นแรกจะดูเหมือนเกิดความขัดแย้งระหว่างการร่อนเร่ชอกซอนไปอย่างไม่มีจุดหมาย ซึ่งไม่น่าจะเพลิดเพลินนักกับสภาพความสวยงามที่แวดล้อมอยู่ แต่เมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้ง จะเห็นว่าผู้แต่งสามารถแสดงความประทับใจที่เกิดจากการได้เลาะชอกซอนไปทุกแง่มุมของป่า จึงเห็นความงดงามมากกว่าที่จะพบได้ตามธรรมดาทั่ว ๆ ไป

1.2 การใช้คำบางคำตามแบบกวีรุ่นเก่า ๆ การใช้คำตามแบบกวีรุ่นเก่า ๆ แบบนี้ มีปรากฏอยู่ไม่น้อยในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ ผู้วิจัยเห็นว่ามันจะเป็นเพราะ

แรงบันดาลใจหรือความคุ้นเคยจากการอ่านวรรณคดีไทย ลักษณะที่พบมากในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ คือ การใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 และสรรพนามบุรุษที่ 2 คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ได้แก่คำว่า "เรียม" หรือ "นี่" แทนตัวผู้พูดเพศชาย คำสรรพนามบุรุษที่ 2 ได้แก่คำว่า "เจ้า" หรือ "น้อง" แทนเพศหญิง ตัวอย่างเช่น

. . . ยัวเรียมให้เหงามิใช่เจ้าชื่นชม   ออกเรียมก็ตรมตรมเพราะคมดาเจ้า. . .

"พรานล่อเนื้อ", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . เสียดาบปรางทองต้องตรม   ไครลอบชมแล้วดาเจ้า . . .
โถท่าเสียจนสิ้นนวล   เรียมสั้สงวนหน้านวลตรมใจ. . .

"นวลปรางนางหมอง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

การใช้คำแบบกวีรุ่นเก่านี้ ทำให้ระดับของภาษาเปลี่ยนจากภาษาในชีวิตประจำวันหรือภาษาที่ใช้ในการสนทนาทั่วไปมาเป็นภาษากวี และมีผลสืบเนื่องให้เกิดลีลาที่สง่าภาคภูมิกว่าการใช้คำธรรมดา ซึ่งจะเห็นได้ชัดหากลองเปลี่ยนคำสรรพนามในตัวอย่างให้เป็นภาษาพูดในชีวิตประจำวัน เช่น

ยัวฉันให้เหงามิใช่เธอชื่นชม   ออกฉันก็ตรมตรมเพราะคมดาเธอ

สรรพนามบุรุษที่ 1 และบุรุษที่ 2 ในที่นี้จะมีลักษณะใกล้เคียงกัน มีความสนิทสนมและอยู่ในระดับสถานภาพเสมอกัน คือ ฉัน-เธอ แต่ถ้าใช้สรรพนาม เรียม-เจ้า น้ำเสียงของผู้พูด (บุรุษที่ 1) จะเปลี่ยนไปทันที ลักษณะเช่นนี้เกิดจากระดับของคำ ซึ่งจะเห็นได้ในคำภาษากวีรุ่นเก่า ดังตัวอย่างที่ยกมานี้

2. การเล่นคำที่มีเสียงสัมผัส การเล่นคำเป็นกลวิธีที่สร้างความไพเราะทางด้านเสียงโดยตรง แต่กวีหรือผู้แต่งที่มีความสามารถสูงย่อมจะสามารถเล่นคำให้เกิดความงามทางด้านเสียงพร้อม ๆ ไปด้วยกับการสร้างความงามทางด้านความหมายด้วย มิใช่เพียงแต่อ่านให้ได้เสียงไพเราะเท่านั้น

การเล่นคำที่พบมากที่สุดในกวีนิพนธ์ไทย คือ การเล่นสัมผัสทั้งสัมผัสอักษรและสัมผัสสระ นอกจากจะเล่นสัมผัสระหว่างวรรคอันเป็นสัมผัสบังคับแล้ว กวียังนิยมเล่นสัมผัสในวรรคเดียวกัน อันถือว่าเป็นการแสดงฝีมือกวีเป็นพิเศษอีกด้วย

ในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ มีลักษณะการเล่นสัมผัส* เช่นเดียวกับกวีนิพนธ์ ซึ่งจะแยกอธิบายเป็นสัมผัสสระ และสัมผัสอักษร ดังต่อไปนี้

2.1 สัมผัสสระ คือคำคล้องจองที่เกิดจากการใช้คำที่มีเสียงสระเดียวกันแต่พยัญชนะต้นต่างกัน ในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ มีกลวิธีการเล่นสัมผัสสระจำแนกย่อยได้ดังนี้

2.1.1 สัมผัสสระชนิดกัน 2 คำ เรียกว่า "เคียง" เช่น

---

* ชื่อเรียกลักษณะการเล่นสัมผัสสระและสัมผัสอักษรแบบต่าง ๆ เช่น "เคียง" "เทียบเคียง" ฯลฯ ใช้ตามรองอำมาตย์เอก หลวงจรตรมานภิมณฑ์ (ถึก จิตรกถึก) นักปราชญ์และกวีในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในหนังสือประชุมลำน่าน

โถมเอชโถมงามอร่ามแท้แลคะลิ่ง ได้เจอครึ่งหนึ่งเส้นที่ขึงตริงใจ . . .

"นางฟ้าจำแลง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

ไอ้โถมโถมสวารถ่หล่นโถมคิน ชรัตน์กรอินคี่มีเจ้าไว้. . .

"ยอดพญูรพพา", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ

2.1.2 สัมผัสสระติดกัน 3 คำ เรียกว่า "เทียบเคียง" เช่น

. . . ฉันคิดแต่จะสร้างไทยให้ไพศาล . . . ฉันคิดไว้จะไม่ให้ใครดูหมิ่น . . .

"ฉันคนไทย", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . ฉันต้องหลงอ้างว่างกลางป่า . . . หยุคหว่างกลางทางอยู่นาน

"กล่อมวนา", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . สิ่งสามัญชรรมดา ถึงแม้ราชาจากทั่วไพบ

"ชีวิตกับความรัก", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

2.1.3 สัมผัสสระโดดมีคำอื่นคั่นกลางคำเดียว เรียกว่า "แทรก
เคียง" เช่น

ได้แต่ชะเง้อละเมอรำพึง

เจ้าอยู่ถึงกลางบึงปลอยให้หึ่งเซซซม

"บัวกลางบึง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . ขอตรวจคำข้ามฟ้าลอมมาแต่เซอ น้ำคำวอนพร้าเพื่อละเมอจากใจ

"คู่ทาส", คำร้อง อรุณ หงสะวีณะ

2.1.4 สัมผัสสระโดยมีคำอื่นคั่นกลาง 2 คำ เรียกว่า "แทรกแอก"

เช่น

. . . ราชผู้สรษาเพราะบุญบารมี วาระนี้ถวยชัยใจปรีดา

"ที่มาสุโกโทคมหาราชา", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . เรื่อวแรงเรามี ร่วมกันกันที่อ่าหลึกหนึงจ่า . . .

"ไทยดองท่า", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . ช้าวรพทเจ้าชาวไทย ชกกรไหวไค่ไทยราชันย์

"ราชาเป็นสง่าแทงแควัน", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

จากตัวอย่างทั้งหมดที่ยกมานี้ จะเห็นว่าสัมผัสสระทำให้เกิดจังหวะการเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่องกัน ทำให้เกิดจังหวะลีลาของบทเพลงที่นอกเหนือไปจากลีลาของทำนองเพลงโดยตรง

2.2 สัมผัสอักษร คือ คำที่เกิดจากการใช้คำที่มีพยัญชนะต้นตัวเดียวกัน หรือออกเสียงเหมือนกัน สัมผัสอักษรมิใช่เป็นสัมผัสบังคับ แต่ผู้แต่งบทเพลงไทยสากลของสุนทรภะมีการเลือกสรรถ้อยคำที่มีสัมผัสอักษรมาใช้เป็นจำนวนมาก ทำให้บทเพลงมีความไพเราะ ในแง่ของเสียงที่ไพเราะรื่นหู แสดงถึงความประณีตในการเลือกใช้ถ้อยคำ ทั้งยังทำให้ผู้ฟังจดจำเพลงได้ง่าย ตัวอย่างการเล่นสัมผัสอักษรจำแนกย่อยได้ดังนี้

2.2.1 สัมผัสอักษรชนิดกัน 2 คำ เรียกว่า "คู่" เช่น

... เงินทองก็จะนองเนื่อง   รุ่งเรืองเป็นสุขทุกซี้ใจไม่มี . . .
รวมจิตจงคิดกาลไกล   เร็วไวอาชีพีรีบทำ . . .

"สร้างไทย", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

... รายรินกลิ่นแก้วแว้วโผยโซซมา   ขึ้นอุราหอมดอกแก้วพาร่าพิง
เพื่อครวญหวานคลั่งถึงคราครั้งหนึ่ง   ถึงคืนนั้นซึ่งผูกพัน ตราตรึงซึ่งอยู่ในฤทัย

"กลิ่นแก้ว", คำร้อง ชาตรี

หงส์เหินราชเอษ   สง่าผ้าเพลงงามสะคราญ . . .

"หงส์เหิน", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

2.2.2 สัมผัสอักษรชนิดกัน 3 คำ เรียกว่า "เทียบคู่" เช่น

คอนแดนดินถิ่นวิมาน

คอนงามตระการปานเมืองพรหม . . .

"แดนนภา", คำร้อง นนอ. ประมุข แสงอร่าม

. . . ผาเงอบเงอบงามหลายหลั่น เงอบงามง้ำชันคล้ายกันทั่วไป

"ผาเงอบ", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . แสนอาชโไว้โคมสถาน หวังสิ้นชอชานชมช่อน . . .

"โคมรอเชอ", คำร้อง สวัสดิ์ ชงศรีเจริญ

2.2.3 สัมผัสอักษรชิดกัน 4 คำ เรียกว่า "เทียบมรด" เช่น

. . . พร้างเพชรพ้อยแพ้วสมแล้วเมืองปราณ วิมานฐานถิ่นถวิล . . .

พร้างเพชรพร้อมพริ้มอ้อมอ้อมฮวนใจ ทักทาสขวัญให้โถมหลง . . .

"เพชรบุรีแดนใจ", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ

. . . ฟ้าคำมิตมิดเหมือนม่านคลุม อกเฮยฮึงคลุ้มคลุ้มรัญจวน . . .

"ฟ้าคลุ้มฝน", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . ยอดซากอ้อยอย่างเดียว เกี้ยวผู้หญิง . . .

"ซากสิ่งเดียว", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

2.2.4 สัมผัสอักษรโดยมีคำอื่นมาคั่น 1 คำ เรียกว่า "แทรกคู่" เช่น

. . . เดินไปรำไปใช้ศิลป์ เลี้ยงชีวิต มิใช่สิ้นคิด อย่างค่ากล่าวหา . . .

"นางละคร", คำร้อง สุรัฐ พุกกะเวส

. . . อย่าลืมอย่าเลือนความหลัง . . . เพราะว่าเคยขีดเคียงกาย . . .

"ฝากอาลัย", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . เดินดินนางเดียว เปลี่ยวใจ นางไม้ แนบไม้ มิได้ปาน . . .

"ศกุนตลา", คำร้อง ทวีปาว

2.2.5 สัมผัสอักษรโดยมีคำอื่นมาคั่น 2 คำ เรียกว่า "แทรกทร" เช่น

. . . ลานจันทร์ พาริฎจวน ป่วนใจ มันชอกมันไช รัชวัน . . .

"ลานจันทร์พาริฎจวน", คำร้อง ธาตรี

. . . พรุ้งนี้รักอาจเป็นอื่น   คู่ขึ้นก็กลับชอกช้า . . .

"กัณฑ์ต้องลม", คำร้อง จินต์ วัฒนพฤดา

. . . แนบเนือละมุน   ทนกลางหว่างใจ . . .

"อ้อมกอดพี่", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

2.2.6 สัมผัสอักษรซัดกัน 2 คู่ เรียกว่า "ทบคู่" เช่น

สิ่งนั้นสารค่าให้   จิตใจไหลหลง . . .

"มนต์รักนวลจันทร์", คำร้อง ทวีปาว และ สง่า อารัมภีร์

. . . สิ่งเอยสิ่งคม   ชวนชื่นชมโลมหลง . . .

"เพชรบุรีแดนใจ", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ นิจิตรวรการ

. . . บางครั้งชื่นชวน   ด้วยเชอฮัมชวนสดีไส. . .

"บ้านใกล้เรือนเคียง, คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

บางเพลงอาจพบกับสัมผัสอักษรซัดกัน 5 คำ และสัมผัสอักษรซัดกันถึง 3 คู่

ตัวอย่างเพลงที่มีสัมผัสอักษรซัดกัน 5 คำ เรียกว่า "เทียบรถ" เช่น

. . . สวสเกินนางแก้ว
เลิศแล้วเลอร่าง

ผ่องพราวพริ้งเพริศแพ้ว
สวสเอสสวสสออง

"สาวน้อยร้อยชั่ง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

ตัวอย่างเพลงที่มีสัมผัสอักษรชิดกัน 3 คู่ เช่น

. . . จึงสไศโลมฉายพรายพรณ . . . ลมโบกพัดพามาลอยลี้ว . . .

"บุปผาสวรรค์", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

การใช้สัมผัสอักษรชิดกันถึง 5 คำ หรือสัมผัสอักษรชิดกัน 3 คู่ นี้ แม้ว่าจะมีผู้น้อย แต่ก็แสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งคำร้องมีความประณีตในการเลือกสรรถ้อยคำ และมีฝีมือในการเล่นสัมผัสอันถือว่าเป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของกวีนิพนธ์ไทย บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ซึ่งแพรวพราวไปด้วยสัมผัส ทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร ดังที่ได้จำแนกละเอียดมานี้จึงมีคุณสมบัติคู่เดียวกับกวีนิพนธ์และสามารถสร้างอารมณ์และความประทับใจให้แก่ผู้ฟังได้อย่างลึกซึ้ง

3. การใช้คำซ้อน คำซ้อนเกิดจากการนำคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันหรือเสียงคล้ายกันมาซ้อนกัน

จากการศึกษาพบว่าบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์นิยมใช้คำซ้อนในลักษณะที่เป็นส่วนขยายหรือเน้นข้อความที่เป็นคำแสดงอาการหรือสภาพ เช่น ฮิ้วฮวน เร็วไว หมองคล้ำ มีคมน คลอเคลีย คร่ำครวญทวนให้ ฯลฯ คำซ้อนเหล่านี้ทำให้เห็นภาพได้ชัดเจนและเน้นความหมายได้มากกว่าการนำคำคำเดียวมาใช้ ซึ่งเป็นคำที่มีเสียงสัมผัสกันด้วยแล้วก็จะยิ่งเพิ่มความไพเราะในแง่ของเสียงอีกประการหนึ่ง บางเพลงก็มีการใช้คำซ้อนที่มีลักษณะแปลกออกไปเพื่อ

การใช้คำซ้อน 2 คำในบางเพลงอาจเรียงคำสลับที่กันได้ เช่น ปลดปล่อยเป็น
ปล่อยปลด ผากฝังเป็นฝังผาก เพื่อคล้องเป็นคล้องเพื่อ หมดสั้นเป็นสั้นหมด เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อ
ประโยชน์ในการสัมผัสกับคำอื่น หรืออาจเป็นเพราะทำนองเพลงบังคับ ตัวอย่างเช่น

. . . ควักหัวใจไปกินจนสั้นหมด   แล้วปล่อยปลดคืนกายที่ตายด้าน . . .

"สวีส์คีบางกอก", คำร้อง อาจันต์ ปัญจพรรค์

. . . ลืมรักที่หลังลงฝังกับใจ   ฝังผากให้ได้ร่วมมะลูลี . . .

"ได้ร่วมมะลูลี", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . ขอครวญคำข้ามฟ้าลอสมาคู่เธอ   นำคำวอนคลิ่งเพื่อละเมอจากใจ . . .

"คู่ทาส", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

ตัวอย่างคำซ้อน 4 คำ เช่น

. . . อยู่เมืองสวรรค์นั้นนี้   มีแต่ที่พิกลพิการ . . .

"ชาวทุ่ง", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ

. . . เสียแรงร่วมสร่วมทุกขกกันมา . . .

"เสียแรงรักใคร", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . คร่ำครวญทวนไ้ความหลัง . . .

"กลืนดอกโศก", คำร้อง สุวีฑู พุกกะเวส

. . . ไม่ช้ำชาก็เฉย   โปรดเกิดอช้ำแฮ้ช่นหนักช่นเบา . . .

"โลกหมุนเวียน", ท่านอง เวส สุนทรจามร
คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . เมื่อเราจนเขาจึงได้เมิน   เหินห่างร้างรา . . .

"ขามจน", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

นอกจากนี้ยังพบคำซ้อนที่มีลักษณะพิเศษซึ่งเกิดจากการรวมคำซ้อน 2 คำ ที่มีคำซ้ำกันอยู่ 1 คำ การซ้อนคำจะตัดคำหรือพยางค์ที่ซ้ำกันออกทำให้เกิดเป็นคำซ้อนพิเศษ ตัวอย่างคำลักษณะนี้ เช่น

. . . อช้ำหม่นหมองคล้ำ   อช้ำทำระกำหมองไหม้ . . .

"ยิ้มคือความสุข", คำร้อง สุวีฑู พุกกะเวส

"หม่นหมองคล้ำ" มาจากคำว่า "หม่นหมอง" และคำว่า "หมองคล้ำ" เมื่อรวมคำซ้อนทั้ง 2 คำเข้าด้วยกันแล้วตัดพยางค์ที่ซ้ำกันคือ "หมอง" ออกไป 1 คำ จึงเหลือเป็น "หม่นหมองคล้ำ"

. . . ร่วมจิตเป็นมิตรदेश

อ่าหน่วงเหนี่ยวรั้งตั้งใจ . . .

"สร้างไทย", คำร้อง แก้ว อัจฉริยกุล

"หน่วงเหนี่ยวรั้ง" มาจากคำว่า "หน่วงเหนี่ยว" และคำว่า "เหนี่ยวรั้ง" เมื่อรวมคำซ้อนทั้ง 2 คำ โดยตัดคำที่ซ้ำกันคือ "เหนี่ยว" ออกไป 1 คำ จึงเหลือเป็น "หน่วงเหนี่ยวรั้ง"

. . . ไม่มีเพิลิดเพลิน

สดชื่นฉ่ำ . . .

"ทาสน้ำเงิน", ท่านอง เวส สุนทรจามร

คำร้อง เอิบ ประไพเพลงประสม

"สดชื่นฉ่ำ" มาจากคำว่า "สดชื่น" และคำว่า "ชื่นฉ่ำ" เมื่อรวมคำซ้อนทั้ง 2 คำเข้าด้วยกัน แล้วตัดคำที่ซ้ำกันคือ "ชื่น" ออกไป 1 คำ จึงเหลือเป็น "สดชื่นฉ่ำ"

จะเห็นว่าการซ้อนคำที่มีลักษณะพิเศษนี้ ทำให้เกิดคำที่มีความหมายกว้างขึ้นโดยยังรักษาความหมายเดิมของคำซ้อนแต่ละคู่ไว้ด้วย

คำซ้อนที่ปรากฏในบทเพลงไทยสากลของสุนทรภรณ์ แม้จะไม่แตกต่างไปจากคำซ้อนที่ใช้อยู่ทั่วไปในภาษา แต่เมื่อพิจารณาการเลือกสรรคำซ้อนมาใช้ในบริบทของเพลงแต่ละเพลง จะเห็นว่ามิผลให้ลีลาของเพลงไพเราะขึ้น และในด้านความหมายก็ทำให้ได้เนื้อความชัดเจนและสมบูรณ์ขึ้นด้วย โดยเฉพาะเมื่อคำนึงถึงว่า บทเพลงเป็นวรรณกรรมเพื่อการฟัง การซ้อนคำดังกล่าวจึงถือได้ว่าเป็นกลวิธีการใช้ภาษาที่เป็นประโยชน์ไม่น้อย

4. การใช้คำซ้ำ หมายถึงการนำคำและวลีที่มีตัวสะกดและความหมายเหมือนกัน มาเรียงติดกันหรือมีคำอื่นคั่น อาจซ้ำคำในวรรคเดียวกันหรือต่างวรรคก็ได้ การซ้ำคำเป็น วิธีสร้างความให้ข้อความความหมายหนักแน่นยิ่งขึ้น และช่วยให้ข้อความสละสลวยเพราะพริ้ง

บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ มีการซ้ำคำเพื่อซ้ำหรือเน้นความหมายให้หนักแน่นขึ้น ตัวอย่างเช่น

. . . เราเป็นไทย ไทย ไทย   ร่วมน้ำใจทำ ทำ . . .

"ไทยต้องทำ", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . ไทยเพื่อไทย อดทนไทย   ไทยเพื่อเรา . . .

"ไทยเพื่อไทย", คำร้อง สมศักดิ์ เทพานนท์

. . . พี่น้องชาวไทย รักใคร่ปรองคอง   เป็นของพี่น้องชาวไทย . . .

"สร้างไทย", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . เขาวชนไทย เขาวชนไทย   สดีสอยู่ในเมืองทอง . . .

"มาร์ชเขาวชนไทย", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ

. . . จงทำดี จงทำดี ไว้ชั่วชีวิต   สิ่งสำคัญเพื่อมุ่งให้ชาติไทยเจริญ . . .

"มาร์ชเยาวชนชาติไทย", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . หนูเอ๋ยหนูจงฟัง   พี่จะสอนจะสั่งหนูจงฟังเอาไว้ให้ดี . . .

"หนูเอ๋ย", ท่านอง เวส สุนทรจามร
คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . หนังสือจำ ไปไหนมาเป็นแถว ๆ   กินข้าวแล้วหรือยังหนังสือจำ . . .

"หนังสือจำ, คำร้อง ธาตรี

. . . เกิดมาทุกคนชาตินี้   ทุกคนอยากดีด้วยกันทุกคน . . .

"ชีวิตกับความหวัง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . คิดถึงใจจะขาดแล้วเอ๋ย   คิดถึงที่เคยได้ชมได้เชยชื่นใจ
คิดถึงรอยยิ้มเพราพริ้มผ่องใส   คิดถึงจนใจจะขาดรอนรอน . . .

"คิดถึง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . รักน้องเพียงหนึ่ง   หนึ่งน้องพี่ปองมิวาง รักน้องนางมิจางไปจากใจ . . .

"รักเพียงใจ", คำร้อง ช่อม ปญจพรรค

. . . คิดถึงดวงใจ . . .   คิดถึงอ้อมกอดสอดรักกระวัดซ่ม . . .
คิดถึงคู่สมภพมฤต . . .   คิดถึงห้องหอราพี . . .
คิดถึงแต่คู่คอย . . .

"นางครวญ", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . อากาศจะจับหัวใจของคุณมา ชวนชวน แล้ว เขียนด้วย คั่นคั่น ที่ มันเรรวน . . .

"คั่น", คำร้อง ชาศรี

จากการศึกษาพบว่า การซ้ำคำในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ ส่วนใหญ่พบมากในเพลงปลุกใจที่ต้องการเน้นหรือซ้ำความหมายเพื่อก่อให้เกิดความรู้สึกเร้าใจเช่น เราเป็นไทย ไทย ไทย ร่วมน้ำใจ ทำ ทำ นอกจากนี้ยังพบว่าการใช้คำซ้ำในเพลงรักมักเป็นการซ้ำคำกริยาที่ต้องการเน้นความรู้สึกเป็นพิเศษ เช่น ซ้ำคำว่าคิดถึง หรือคำว่ารัก เป็นต้น

การใช้คำซ้ำในบทเพลงเป็นกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อประโยชน์ทั้งในแง่ความหมายที่เด่นชัดขึ้นและให้ความไพเราะในแง่ลีลาจังหวะของเสียง นอกจากนี้การเลือกใช้คำมาซ้ำกันเพื่อให้สอดคล้องกับทำนองเพลงอย่างเหมาะสม อันแสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้แต่งในการใช้ภาษาเชิงกวีนิพนธ์อีกด้วย

5. การใช้คำหลากหลาย (Synonym) คำหลากหลาย คือ คำหลาย ๆ คำที่มีความหมายอย่างเดียวกัน การใช้คำหลากหลายจึงเป็นการแสดงความสามารถและความรอบรู้ในการใช้คำ พลิกเพลงออกไปได้ต่าง ๆ ตามความประสงค์ของผู้แต่งเพลง การรู้จักใช้คำต่าง ๆ ที่มีความหมายเดียวกันก็เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้คำซ้ำซาก ตัวอย่างคำเหล่านี้ เช่น

เทีฮวพเนจร ซอกซอนพนาลัย   ชมเขาลำเนาไพร เพลินใจเจริญตา
 รื่นเรีงใจ เทีฮวไปนมรรคา   สำราญในวิญญา ชมป่าพนาลัย . . .

"พรวนไพร", คำร้อง เลิบ ประไพเพลงประสม

บทเพลงนี้มีการใช้คำที่มีความหมายว่า "ป่า" 4 คำ คือ พนาลัย ไพร ป่าและ
 พนาลัย

. . . เปรียบดั่งน้ำธารหลังไหลฉันทารา   สายชลไหลวน . . .

"ท่วงรัก", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

บทเพลงนี้มีการใช้คำที่มีความหมายว่า "สายน้ำ" 3 คำ คือ น้ำ ธาร (ธารน้ำ)
 ธารา และ สายชล

. . . ดอกไม้เจ้าเฮย   สวยชวนเชยหนักหนา . . .
 ใจฉันทวังชมลัดดา   ตรึงจิตคิดตาเห็นคำมาลี . . .
 สดสวยเลื่อมฉาย   หมายจะชมบุปผา . . .

"บุปผาธรรมชาติ", คำร้อง สุรัฐ พุกกะเวส

บทเพลงนี้มีการใช้คำที่มีความหมายว่า "ดอกไม้" 4 คำ คือ ดอกไม้ ลัดดา มาลี
 บุปผา

บทเพลงนี้มีการใช้คำที่มีความหมายว่า "โลก" หรือ "แผ่นดิน" 2 คำ คือ หล้า
กับ ดิน

. . . ท้องนาฟ้ากว้างทางสี่   ลูกคอนมีภาระมันอันมองใส

"แดนนา", คำร้อง นนอ.ประมุข แสงอร่าม

บทเพลงนี้มีการใช้คำที่มีความหมายว่า "ท้องฟ้า" 2 คำ คือ นากับฟ้า

การใช้คำในลักษณะนี้ยังมีอีกมากมาย เช่น ใช้คำว่า หล้า ธานี พิภพ ฯลฯ แทน
คำว่าแผ่นดิน ใช้คำว่า โสม จันทรา จันทร์ แขน แทนคำว่าพระจันทร์ ใช้คำว่า สาคกร คงคา
ชลาลัย ชลธาร มหรรณพ ชารา ฯลฯ แทนคำว่าแม่น้ำ ใช้คำว่า สุริยา ทิพากร ตะวัน รวี
แทนคำว่าพระอาทิตย์ ใช้คำว่า เนตร แทนคำว่าตา เป็นต้น

ผู้แต่งคำร้องบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์นิยมใช้การหลากคำ เพื่อเลี่ยงการ
กล่าวซ้ำซากหรือใช้คำเดิมซ้ำกันบ่อย ๆ ในกรณีบทเพลงที่ต้องการพรรณนาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
เป็นหลักและมีรายละเอียดมาก เช่น เพลงพรานไพร ต้องการบรรยายสภาพป่าเขา ก็จะใช้
คำที่มีความหมายเกี่ยวกับ "ป่า" หลายคำ เพลงบุปผาธรรมชาติต้องการกล่าวถึงมวลดอกไม้
ก็จะใช้คำที่มีความหมายเกี่ยวกับ "ดอกไม้" หลายคำ เป็นต้น

การหลากคำในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ นับเป็นการแสดงความสามารถ
และความประณีตของผู้แต่งในการสรรหาถ้อยคำ เพราะนอกจากต้องพลิกแพลงหาคำต่าง ๆ
มาใช้แล้วยังต้องคำนึงถึงเสียงของคำที่เอามาใช้ในแต่ละคำให้เข้ากับทำนองเพลงด้วย โดย
เฉพาะคำเรียกผู้หญิงของสุนทราภรณ์มีเป็นจำนวนมาก เช่นคำว่า อนงค์ สุกดา ขวัญใจ สุพา
ภักษา จอมขวัญ เป็นต้น โดยเฉพาะการใช้คำเรียกผู้หญิงในเพลงรัก มีส่วนทำให้บทเพลงมี

ความอ่อนหวานละมุนละไมมากเป็นพิเศษ

6. การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ การใช้คำลักษณะนี้ทำให้บทประพันธ์มีชีวิตชีวายิ่งขึ้น การเลียนเสียงนั้นเป็นการถ่ายทอดเสียงที่เกิดขึ้นจริงในธรรมชาติ ออกมาเป็นคำพูดหรือภาษาเขียน เช่น เสียงอุทาน เสียงสัตว์ร้อง เสียงคลื่นลม ฯลฯ แม้เสียงเหล่านี้จะถ่ายทอดออกมาไม่ได้ตรงตามเสียงที่เกิดขึ้นจริง แต่ก็ทำให้บทกวีหรือบทเพลงมีความสมจริงยิ่งขึ้น ผู้อ่านผู้ฟังจะนึกเห็นภาพในจินตนาการได้ชัดเจนขึ้น

คำเลียนเสียงธรรมชาติที่ใช้ในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ ที่พบมากได้แก่ คำเลียนเสียงที่เกิดจากมนุษย์ เสียงของเครื่องดนตรี เสียงสัตว์และเสียงตามปรากฏการณ์ธรรมชาติ

6.1 เสียงที่เกิดจากมนุษย์ ได้แก่ เสียงอุทานต่าง ๆ โดยมากพบในเพลงคู่ระหว่างชายและหญิง ซึ่งมีลักษณะเป็นการสนทนาโต้ตอบกัน การใช้คำอุทานเข้าไปทำให้น้ำเสียงของเพลงมีชีวิตชีวาเหมือนเป็นการสนทนาโต้ตอบกันจริง ๆ ดังตัวอย่างเช่น

. . . ณ. เอ๊ะ ชะนีหรือไคระนั้น   มันห้อยหัวหันทางพันคอบาง
. . . ช. ไท่นะนี่ อ้อ ลิง เอ๊ย ค่าง   มันห้อยหัวกลางร้องครางว่าวุ่น

"ไพรพิศดาร", คำร้อง สมศักดิ์ เทพพานนท์

. . . ณ. อู๊ซคูสิหนาช่างไม่เห็นอาส . . . ช. บ๊ะคูชิ่งต้องกินหลายชาม . . .
. . . ช. โถเอาสิน้องอยู่นี้แล้วไง . . . ณ. ฮือฮือไปใช้แก้ลมหนาว . . .

"บ้านนา", คำร้อง ธาตรี

. . . อ้อ คุณแหละดี อ้าว มีคู่ใจ . . . อ้าว เลอะ เหม็นไปไม่อีกมอง . . .

"ไรรณา มาลี สตรี", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

6.2 เสียงที่เกิดจากเครื่องดนตรี ในบทเพลงบางเพลงกล่าวถึงเครื่องดนตรีและเสียงที่เกิดจากเครื่องดนตรีนั้น ๆ การเลียนเสียงที่เกิดจากเครื่องดนตรีช่วยเน้นจังหวะลีลาและทำให้เกิดเสียงในความนึกคิดของผู้ฟังได้ชัดเจนขึ้นด้วย ตัวอย่างเช่น กลอง ฉิ่ง โหม่ง

. . . ฉ. เสียงโทนซัพฉิ่งฉับ ฉิ่งฉับ เจ้าเดือนฤทัย . . .

"สวรรค์ในวงร่ำ", ท่านอง เวส สุนทรจามร
คำร้อง สมศักดิ์ เทพานนท์

. . . เสียงกรับฉิ่ง ฉิ่งฉับ ฉิ่งฉับ ต่างก็รับทั้งฉาบและโทน
ปิ๊ะโทนปิ๊ะโทนปิ๊ะโทนโทน . . .

"ร่ำวงรอกคู่", ท่านอง สมศักดิ์ เทพานนท์
คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . แต่มงแต่มง สิ้นล้อมเป็นวงคำคืนขึ้นชู . . .

"ร่ำวงรัมบา", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

จะเห็นได้จากตัวอย่างว่าการเลียนเสียงเครื่องดนตรีโดยเฉพาะเครื่องให้จังหวะ
ทำให้จังหวะของเพลงชัดเจนยิ่งขึ้น เกิดลีลาเร้าใจ ครึกครื้นสมตามลักษณะลีลาของเพลง

6.3 เสียงที่เกิดจากสัตว์ ได้แก่เสียงร้องของสัตว์ต่าง ๆ ตามที่มนุษย์
ได้ยิน เช่น

. . . ณ. เสียงฮูมเหมือนดังฟ้าผ่า . . .

"ไพรพิสดาร", คำร้อง สมศักดิ์ เทพานนท์

. . . สวมคิณิกเส้าให้เหงาใจ   เสียงเรไรหึ่งหึ่งยิ่งเตือนใจให้คิด . . .

"คราวฤทธิ์", คำร้อง เอิบ ประไพเพลงประสม

การใช้คำว่า "ฮูม" เพื่อเลียนเสียงร้องของช้าง หรือคำว่า "หึ่งหึ่ง" เพื่อ
เลียนเสียงแมลงเรไร ทำให้ภาพในจินตนาการของผู้ฟังแจ่มชัด ได้บรรยากาศสมจริงยิ่งขึ้น

6.4 เสียงที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ได้แก่ เสียงคลื่น เสียง
ลมพัด เสียงน้ำ ตลอดจนเสียงฝนตก ฟ่ำร้อง ฟ่ำผ่า เป็นต้น เช่น

. . . ครืนครืนชาซ่าซ่า   ซ่าซทะเลเวิงร่า . . .

สุขตามประสาเสียงคลื่นพา   ซ่าครืนครืน . . .

"ร่ำวงปฐา", คำร้อง สมศักดิ์ เทพานนท์

. . . น้ำซัดมา

ซ้ำซ้ำกระจาย . . .

"เกาะลอย", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . อัมพรสะท้อนดังครืน

ดังใจสะท้อนสะอื้น . . .

"ฟ้าคลุ้มฝน", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

คำเลียนเสียงธรรมชาติตามตัวอย่างที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นความสามารถของ
ผู้แต่งในการที่จะเลือกใช้คำเลียนเสียงที่สอดคล้องกับทำนองเพลง และยังต้องให้สอดคล้อง
กับลีลาและอารมณ์ของเพลงอีกด้วย ถ้าใส่คำเลียนเสียงธรรมชาติในตำแหน่งที่ไม่เหมาะสม
อาจทำให้ทำนองของเพลงนั้นแปร่งเพี้ยนหรืออาจทำให้เนื้อความผิดไปจากที่ควรเป็น การใช้
คำเลียนเสียงธรรมชาติในบทเพลงจึงเป็นการแสดงศิลปะการใช้ภาษาที่น่าสนใจ

การใช้สำนวน

สำนวนหมายถึงถ้อยคำที่เรียบเรียง ถ้อยคำที่ไม่ถูกไวยากรณ์ แต่รับใช้เป็นภาษาที่
ถูกต้อง การแสดงถ้อยคำที่ออกมาเป็นพิเศษเฉพาะภาษาหนึ่ง ๆ หรือหนังสือแบบหนึ่ง ๆ
(พจนานุกรมฯ 2525 : 805) ในวิทยานิพนธ์นี้หมายถึงภาษิตและคำพังเพย

บทเพลงเป็นวรรณกรรมขนาดสั้นและสื่อ "สาร" ด้วยการ "ฟัง" ดังนั้นการใช้
สำนวนหรือข้อความที่เป็นที่คุ้นเคยหรือเป็นที่เข้าใจตรงกันระหว่างผู้แต่งและผู้ฟัง จะช่วยให้
การสื่อความหมายเป็นไปอย่างรวดเร็วโดยไม่ต้องเสียเวลาอธิบายความสับสน นอกจากนี้
ยังช่วยเน้นเนื้อความให้ชัดเจนและหนักแน่นยิ่งขึ้นด้วย

จากการศึกษาพบว่าการใช้สำนวนในบทเพลงไทยสากลของสุนทรภรณ์ จำแนกได้
เป็น 4 ลักษณะ คือ

1. การใช้สำนวนเดิม
2. การใช้สำนวนดัดแปลงจากสำนวนเดิม
3. การใช้สำนวนที่ดัดแปลงจากสำนวนในวรรณคดีไทย
4. การใช้สำนวนที่สร้างขึ้นใหม่

1. การใช้สำนวนเดิม สำนวนเดิม หมายถึงสำนวนที่มีใช้อยู่แล้วในภาษาไทย
การใช้สำนวนเดิมในบทเพลงไทยสากลของสุนทรภรณ์ หมายถึง การนำสำนวนที่มีอยู่แต่เดิม
มาใช้ในบทเพลงโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงคำหรือข้อความใด ๆ ทั้งนี้ก็เพราะเนื้อความที่ต้อง
การกล่าวในบทเพลงนั้น ๆ ตรงกันกับเนื้อความหรือความหมายของสำนวนที่นำมาใช้ เท่ากับ
เป็นการประหยัคถ้อยคำที่จะกล่าวอธิบายหรือพรรณนาโดยใช้วิธีสรุปความให้กระชับรัดกุมด้วย
สำนวนที่มีใช้อยู่แล้วและเป็นสำนวนที่ใช้กันอยู่ทั่ว ๆ ไป

ตัวอย่างการใช้สำนวนเดิมที่พบในบทเพลงไทยสากลของสุนทรภรณ์มักเป็นคำภาษิต
และคำพังเพยเปรียบเทียบ เช่น

ไอ้ชีวิตเราช่างมีดมีว

ต้องปลอบใจตัวเองแต่เช้าตลอดคืน

หวานอมขมกลืนต้องตรมขมขื่น

กล้ากลืนหมันหมอง . . .

"ปลอบใจตัวเอง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สำนวน "หวานอมขมกลืน" หมายถึง ดีหรือไม่ดี พอใจหรือไม่พอใจก็สู้ทนเอา
ตกอยู่ในฐานะที่ต้องจำใจรับเอาไม่ว่าดีหรือร้าย (กาญจนาคพันธุ์ 2513 ข : 450) ในเนื้อ

ความของบทเพลงตอนนี้เป็นการเล่นโวหารให้คนไม่ว่าสามทุกข์สามสุข

. . . บทบาทवादไว้เงินใดต้องทน   เกิดแก่เจ็บตายว่าฮวน
เหมือนไม้ไผ่กลิ้งต่างคน   นับวันจะโค่นหล่นไป . . .

"ทางที่ต้องกลับ", ท่านอง เวส สุนทรจามร
คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สำนวน "ไม้ไผ่กลิ้ง" หมายถึงมีอายุมาก แก่ชราเต็มที่ ใกล้เคียงความตาย สำนวนนี้ นำต้นไม้มันที่ขึ้นอยู่ตามฝั่งน้ำ ลำน้ำ มาเปรียบเปรย คือ ตามริมน้ำ กระแสน้ำไหลเซาะฝั่งดิน ทลายอยู่เสมอ ดินทลายเข้าไปโคนต้นไม้เซาะรากจนไม้จับดิน ต้นไม้ก็ล้ม (กาญจนาคพันธุ์ 2513 ข : 148) บทเพลงนี้มีแนวคิดที่แสดงปรัชญาชีวิตว่าชีวิตย่อมล่วงไปตามวันเวลา เป็นไปตามวัฏจักรของการเกิด แก่ เจ็บ และตายในที่สุด จึงเป็นการเตือนให้ตระหนักถึงความจริงของชีวิต โดยไม่หวั่นกลัวหรือเสียใจในความเปลี่ยนแปลงไปตามขั้นตอนของชีวิต

. . . เมื่อเกิดมาแล้วต้องทนสู้ไป   จะทุกข์เพียงใดก็อดทนสู้ไปไม่หนี . . .

"กรรมเก่า", คำร้อง พรพิรุณ

สำนวน "กัดฟัน" หมายถึง ความมานะบากบั่นเวลาทำอะไรเกี่ยวกับการใช้กำลัง กายเต็มที่ อาการแสดงทางปากโดยกัดฟันแน่น การมานะบากบั่นทำอะไรจึงพูดเป็นสำนวนว่า กัดฟัน (กาญจนาคพันธุ์ 2513 ก : 101) แสดงความตั้งใจมั่นคงที่จะต่อสู้กับความทุกข์ความยากเข็ญ

. . . เราเป็นไทย ไทย ไทย   ร่วมน้ำใจ ทำ ทำ
เป็นกอบเป็นกำ   ทุกคนจงทำ อบาย เหงื่อ ต่าง น้ำ ทำ ไป . . .

"ไทยต้องทำ", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สำนวน "อบายเหงื่อต่างน้ำ" หมายถึง ทำงานหนัก ทำงานด้วยกำลังกายเต็มที่ "อบายเหงื่อต่างน้ำ" แปลตามตัวก็คือใช้กำลังกายทำงานหนัก เหงื่อออกโทรมตัว เหมือนอบายน้ำ (กาญจนาคพันธุ์ 2513 ข : 542) บทเพลงนี้เป็นเพลงปลุกใจให้ร่วมกันทำงาน เพื่อนำไปสู่ความเจริญและความสุขของประชาชนร่วมกันทั้งชาติ จึงต้องร่วมกันทำงานหนักโดยไม่เกี่ยงไม่เลื่องงาน ไม่ว่าจะหนักเพียงใด เพื่อให้บรรลุจุดหมายปลายทางร่วมกัน

น้ำ ตาล ใกล้ มด ใคร รอด ได้   ดวงใจไหนจะ เว้น ให้ ต้อง ใจ ผูก พัน . . .
เฝ้า ชะ แง้ แล พิศ คิด เดือน   อย่า เหมือน ดั่ง มด แฝง พวง มะ ม่วง . . .

"น้ำตาลใกล้มด", ท่านอง เวส สุนทรจามร
คำร้อง สุรัฐ พุกกะเวส

สำนวน "น้ำตาลใกล้มด" หมายถึงผู้หญิงที่อยู่ใกล้ผู้ชาย น้ำตาลอยู่ใกล้มด มดขอมดม น้ำตาลฉันใด ผู้หญิงอยู่ใกล้ผู้ชาย ผู้ชายมักจะเข้าเกี่ยวข้องกับพ้องพานกับผู้หญิงฉันนั้น (กาญจนาคพันธุ์ 2513 ก : 484)

สำนวน "มดแดงแฝงพวงมะม่วง" หมายถึง การทวงแทนสิ่งใด ๆ ที่เรามีอยู่แล้ว แต่ไม่ได้ใช้ให้เป็นประโยชน์ เก็บไว้เฉย ๆ ใครจะขอสิมก็ไม่ให้ใครทั้งสิ้น (พิทักษ์ สาธิต 2512 : 65) บทเพลงนี้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงในลักษณะที่ฝ่ายชายกล่าวว่าเป็นเชิงออกตัว เปรียบตนเองเป็นมดใกล้น้ำตาล และยังกล่าวเหมือนเตือนว่าหากไม่สร้างความ

สัมพันธ์ให้เกิดผล ก็จะเป็นเช่นเดียวกับมดแดงแฝงพวงมะม่วง คือเสียงแรงอยู่ใกล้ชิดแต่ไม่มีโอกาสสัมผัสมะม่วงนั้นเลย ผู้แต่งสามารถเลือกสำนวนไทยเกี่ยวกับมด 2 สำนวนนี้มากล่าวเปรียบเทียบอย่างเหมาะสมเจาะสอดคล้องกับเนื้อหาของเพลง

. . . ญ. นิสัยผู้ชายฉันทนายจริงจริง หลอกผู้หญิงเหมือนลิงหลอกเจ้า . . .

"ร่ำวงสาวทะเล", ท่านอง ม.จ.จักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธ์
คำร้อง "

สำนวน "ลิงหลอกเจ้า" หมายถึง แสดงกิริยาล้อหลอกผู้ใหญ่ต่อหน้า เวลาผู้ใหญ่มองท่าเรียบร้อย แต่พอผู้ใหญ่เผลอหรือหันไปก็ทำหลกหลิก ไม่เรียบร้อยเสมอต้นเสมอปลาย (กาญจนาคพันธุ์ 2513 ข : 252) บทเพลงนี้ในเนื้อความเป็นคำคิดพ้อฝ่ายชายว่าชอบหลอกหลวง ต่อหน้าทำเป็นคนดี แต่นิสัยแท้จริงกลับหลอกหลวงผู้หญิง

การใช้สำนวนเดิมในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ส่วนใหญ่เป็นการใช้สำนวนที่ผู้ฟังส่วนใหญ่คุ้นเคย จึงช่วยให้สื่อความหมายได้รวดเร็วเพราะเป็นที่เข้าใจตรงกันทั้งผู้แต่งและผู้ฟังเพลง ทั้งยังให้ภาพที่ชัดเจน เช่น ลิงหลอกเจ้า อาบเหงื่อต่างน้ำ ไม้ใกล้ฝั่ง เป็นต้น

2. การใช้สำนวนที่ดัดแปลงมาจากสำนวนเดิม การดัดแปลงสำนวนเดิมในที่นี้หมายถึง การเปลี่ยนแปลงคำบางคำหรือบางส่วนของที่มาแต่เดิมโดยวิธีการเติมและการเปลี่ยนแปลงคำหรือข้อความบางส่วน แต่ความหมายของสำนวนที่ดัดแปลงไปยังคงเหมือนเดิม

จากการศึกษาพบว่า การดัดแปลงสำนวนเดิมในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ไม่ได้มุ่งผลในด้านความหมาย แต่เป็นการดัดแปลง เปลี่ยนคำหรือข้อความเพื่อมุ่งประโยชน์ในแง่การบรรจุจำนวนคำให้สอดคล้องกับจำนวนโน้ตของท่านองเพลง ตัวอย่างเช่น

2.1 สำนวนที่ดัดแปลงโดยการเติมคำ เช่น

. . . ปากคนนั้นเชื่อกระไรพูดไปทุกอย่าง อย่ามัวหลงเชื่อทางอย่าวางใจคน . . .
 แต่บางคนสิ้นวันไม่ควรคบได้ ปากปราศรัยน้ำใจลึกซึ้งเชือดคอ . . .

"ปากกับใจ", ท่านอง เวส สุนทรจามร
 คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สำนวน "อย่ามัวหลงเชื่อทางอย่าวางใจคน" ดัดแปลงจากสำนวน "อย่าไว้ใจทางอย่าวางใจคน" หมายถึง สอนให้ระวังทางเดินและคน เพราะจะเดือดร้อนเพราะเชื่อใจเกินไป (เจือ สตะเวทิน 2516 : 181) ในบทเพลงนี้สำนวนอย่าไว้ใจทางอย่าวางใจคน มาดัดแปลงใช้เพื่อเป็นการสรุปแนวคิดให้ชัดเจนหนักแน่นยิ่งขึ้น

สำนวน "ปากปราศรัยน้ำใจลึกซึ้งเชือดคอ" ดัดแปลงมาจากสำนวน "ปากปราศรัยน้ำใจเชือดคอ" หมายถึง ปากดีแต่ใจร้าย (เจือ สตะเวทิน 2516 : 173)

. . . ชั่วเจ็ดทีได้เจ็ดหน   นี้ก็จนมาแล้วมาแล้วชั่วเจ็ดที . . .

"ปลอบใจตัว", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สำนวน "ชั่วเจ็ดทีได้เจ็ดหน" ดัดแปลงมาจากสำนวน "ชั่วเจ็ดทีได้เจ็ดหน" หมายถึง ประเดี๋ยวได้ดี ประเดี๋ยวตกทุกข์ (เจือ สตะเวทิน 2516 : 167) มีลักษณะในเชิงปลอบใจว่าถึงแม้ชีวิตจะทุกข์ยากลำบาก แต่ก็ยังมีโอกาสจะสุขสบายหรือประสบความสำเร็จสักวันหนึ่ง เพราะชีวิตมีลักษณะขึ้น ๆ ลง ๆ ไปตามสุขและทุกข์ ไม่คงที่

. . . ญ. ไก่ขังงามเพราะชน . . . น้องก็คงพันคนเหี้ยมดหาม . . .

"คู่รักคู่ขอ", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สำนวน "ไก่ขังงามเพราะชน" ดัดแปลงมาจากสำนวน "ไก่ขังงามเพราะชนคนงาม เพราะแต่ง หมายถึง ไก่ไม่ต้องการเพราะธรรมชาติให้ชนสัตว์ต่าง ๆ มาแล้ว แต่คนต้องแต่ง จึงงาม จึงต้องหาเสื้อผ้าอาภรณ์มาประดับ (เจือ สตะเวทิน 2515 : 112) แต่ที่นำมาใช้ในทีนี้คือ "ไก่ขังงามเพราะชน" เพราะเติมคำว่า "ขัง" ลงไป ซึ่งเป็นส่วนของการเติมคำในบทเพลงนี้มีลักษณะเป็นเชิงปลอบใจตนเองว่า แม้จะเกิดมาไม่สวยงาม แต่ก็อาจตกแต่งตนเองให้ดูสวยดูงามขึ้นได้

2.2 สำนวนที่ดัดแปลงโดยการเปลี่ยนแปลงคำหรือข้อความบางส่วน เช่น

ชั่วเจ็ดทีดีเจ็ดครา . . . เราเกิดมาก็คคนเหมือนกัน . . .

"คนเหมือนกัน", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สำนวน "ชั่วเจ็ดทีดีเจ็ดครา" ดัดแปลงจากสำนวน "ชั่วเจ็ดทีดีเจ็ดหน" มีความหมายของสำนวนที่ได้กล่าวมาแล้วในบทเพลงนี้เป็นการปลอบใจไม่ให้ท้อถอย เพราะเกิดเป็นคนเหมือนกัน จะต้องมั่งทั้งความสุขและความทุกข์เหมือนกัน

. . . ตัดบัวสิเหลือเสีย . . . ตัดใจไม่เหลือเลย . . .

"เสียแรงรักใคร่", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สำนวน "ตัดบัวสี่เหลี่ยมเชื้อไฮ" ดัดแปลงจากสำนวน "ตัดบัวไม้ไว้ไฮ" หมายถึง ตัดความสัมพันธ์หรือไมตรีที่มีต่อกันขาดจากกันทีเดียว (กาญจนาคพันธุ์ 2513 ก : 320) ใน บทเพลงนี้เป็นการยกสำนวนมาใช้เพื่อออกอื้อนคนรักให้เห็นแก่ความสัมพันธ์ครั้งเก่าก่อน อธิบาย ตัดความสัมพันธ์อย่างไม้เหลี่ยมเชื้อไฮ

. . . หนาวลมห่มผ้า   หนาวฟ้าโบราณว่าผิงอัคคี
           หนาวใจอย่างนี้   สดที่เราจะห่มอะไร

"ลมหนาว", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สำนวน "หนาวลมห่มผ้า หนาวฟ้าโบราณว่าผิงอัคคี" ดัดแปลงจากสำนวน "หนาว ลมห่มผ้า หนาวฟ้าผิงไฟ หนาวผู้หญิงให้อิงผู้ใหญ่" หมายถึง สอนให้ผู้ชายเข้าประจบพ่อนแม่ ผู้หญิง (เจือ สตะเวทิน 2516 : 180) แต่ในบทเพลงนี้กล่าวถึงเฉพาะส่วนแรกของสำนวน เพื่อนำมาประกอบเนื้อหาของเพลงที่มีลักษณะเป็นเชิงเกี้ยวพาราสีผู้หญิงที่ตนหมายตา

. . . เชื่อคำเขาว่าหนาวลมห่มผ้าจริงใจ   หนาวฟ้าต้องอิงไฟ
           ผิงไฟรอบกายหยาเมื่อไร   . . .

"เหม็นต์สวัง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สำนวน "หนาวลมห่มผ้าจริงใจ หนาวฟ้าต้องอิงผิงไฟ" ดัดแปลงจากสำนวน "หนาวลมห่มผ้า หนาวฟ้าผิงไฟ หนาวผู้หญิงให้อิงผู้ใหญ่" มีลักษณะทำนองเดียวกับเพลง ลมหนาวที่กล่าวมาแล้ว

. . . มีเงินทองนับเป็นน้องเป็นพี่   ไปไหนก็มีมิตรไมตรีนิยม . . .

"สามจน", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สำนวน "มีเงินทองนับเป็นน้องเป็นพี่" คัดแปลงจากสำนวน "มีเงินนับว่าน้อง มีทองนับว่าพี่" หมายถึงมีเงินทองแล้วใคร ๆ ก็ประจบเข้ามาเป็นญาติพี่น้อง (กาญจนาคพันธุ์ 2513 ข : 99) แนวคิดของเพลงนี้กล่าวถึงชีวิตและสภาพในสังคม ซึ่งคำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ผู้แต่งจึงนำสำนวนที่แสดงทัศนคติต่อสถานภาพทางเศรษฐกิจทางสังคมมากล่าวเปรียบเทียบไว้

. . . ด้วยความมืดดำมืด   กงจักรกลับเห็นเป็นบัวแก้วเรืองใจ . . .

"พิชิสาวท", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สำนวน "กงจักรกลับเห็นเป็นดอกบัว" คัดแปลงจากสำนวน "เห็นกงจักรเป็นดอกบัว" หมายถึง เห็นสิ่งไม่ดีเป็นสิ่งดี เห็นผิดเป็นชอบ เห็นทางที่ผิดว่าเป็นทางที่ถูก (กาญจนาคพันธุ์ 2513 ข : 494) สำนวนนี้มีที่มาจากความเชื่อในเรื่องสวรรค์นรก ที่กล่าวถึงสัตว์นรก ซึ่งมีกงจักรพัดอยู่บนหัว ได้รับความทุกข์ทรมาน ทั้งนี้ก็เพราะตนเอง เนื่องจากการเห็นผิดเป็นชอบ สำนวนนี้รู้จักกันโดยทั่วไป เมื่อนำมาใช้ในบทเพลงนี้ จึงเป็นการเน้นย้ำถึงความทุกข์ทรมานที่เกิดขึ้นและเน้นว่าเป็นความผิดของตนเอง มิใช่เกิดจากผู้อื่น

การคัดแปลงสำนวนดังที่ยกมานี้ จะเห็นว่าเป็นเพียงปรับปรุงถ้อยคำให้มีจำนวนคำ และเสียงเหมาะสมกับทำนองเพลง แต่ยังมีข้อความหมายตรงตามเดิมทุกประการ จึงยังถือได้ว่าเป็นการนำสำนวนเดิมมาใช้ประโยชน์ในการช่วยเน้นเนื้อความให้หนักแน่นและกระชับรัดกุม โดยไม่ต้องอธิบายยืดยาว

3. การใช้สำนวนที่ตัดแปลงจากสำนวนในวรรณคดีไทย การนำสำนวนที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยมาใช้ในบทเพลงนั้น อาจตัดแปลงคำหรือข้อความบางส่วน แต่มีเค้าสำนวนเดิมอยู่ และสำนวนเดิมนั้นเป็นที่ยอมรับกันว่ามีควมไพเราะทั้งด้านการเลือกใช้ถ้อยคำและความหมาย ดังนั้นการนำสำนวนในวรรณคดีมาตัดแปลงเพื่อใช้ในบทเพลงจึงทำให้บทเพลงมีความไพเราะยิ่งขึ้น

จากการศึกษาพบว่าบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ที่มีการใช้สำนวนที่ตัดแปลงจากสำนวนในวรรณคดีมักเป็นเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวรรณคดีและเพลงรัก เช่น

. . . จากสรวยสวรรค์พระเป็นมิ่งขวัญแห่งชน พระกรุณาหลังล้นเหมือนสายฝนชื่นใจ

"เหนือเกล้า", คำร้อง สุรัฐ พุกกะเวส

สำนวน "พระกรุณาหลังล้นเหมือนสายฝนชื่นใจ" ตัดแปลงมาจากสำนวนในวรรณคดีเรื่อง "เวนิสวานิช" พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ว่า

"อันความกรุณาปราณี

จะมีใครบังคับก็หาไม่

หลั่งมาเองเหมือนฝนอันชื่นใจ

จากปากฟ้าสุราลัยสู่คนดิน"

. . . เหลือบจะไต่หรือวันไรแกลังท่า

ดูพรายฮ้านลอบท่ากัลล้ากวน

โถท่าเสี่ยจนสิ้นนวล

เริ่มมู้สงวนช้านวลตรมใจ . . .

"นวลปรางนางหมอง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สำนวน "เหลือบจะไต่หรือริ้นไ้รแกล้งท่า" ดัดแปลงมาจากสำนวนของโคลงสมัย
อยุธยาความว่า

" อันไต่ฮ้ำแก้มแม่	หมองหมาย
<u>สูงเหลือบถารีนพราย</u>	<u>ลอบฮ้ำ</u>
ผิวชนแต่จะกราย	ฮังฮาก
ใครจักอาจให้ฮ้ำ	ชอกเนอ <u>เรียมสงวน</u> "

. . . เรียมพะวกพะวง เรียมคิดกะงแล้วเรียมก็คงหลงคายเปล่า
ดั่ง พรานล่อเนอ เงอแล้ว เล็งเพ็งเอา ฮ้ำใจให้เมาเมาแล้วฮิ่งนั้นแล

สำนวน "พรานล่อเนอ" ดัดแปลงมาจากโคลงสมัยอยุธยา ความว่า

" เจ้าฮ้ำฮ้ำฮ้ำควให้	เรียมเหงา
<u>คุดจนายพรานเขา</u>	<u>ล่อเนอ</u>
จะฮิ่งก็ฮิ่งเอา	อกพี รามแม่
เจ็บไปปานเจ้าเงอ	เงอคแล้ว <u>ล่าถอย</u> "

<u>อันกบอยู่ใต้บัวบาน</u>	มีวไต้งุ่มง่ามไต้คลาน
ตามโคลนตมคมคินคาน	มีเคยไต้พานกลิ้งจงกล . . .

"กบไต้กอบัว", คำร้อง ชนวิจิตรมาตรา

สำนวน "กบอยู่ใต้บัวบาน" ดัดแปลงจากสำนวนในโคลงโลกนิติ บทที่ 16
พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ความว่า

" กบเกิดในสระไต้	บัวบาน
ฤาห์อนรัฐสมาลย์	หนึ่งน้อย
กุมราอยู่ไกลสถาน	นับโยชน์ ก็ดี
บินโบทมาค้อยค้อย	เกลือกเกล้า เสาวคนธ์"

. . . เหล่าบุปผาและมาลีเกลียดผิงมีที่ไทน เหมือนนารีไม่่ฮากมีสามี่ผิดไป . . .

"ไรร่มา มาลี สตรี", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สำนวน "เหล่าบุปผาและมาลีเกลียดผิงมีที่ไทน" ดัดแปลงจากสำนวนในวรรณคดีเรื่อง "กนกนคร" พระนิพนธ์ในพระราชนวรงค์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ ความว่า

"หญิงไม่่ฮากมีสามี่	หาในโลกนี้หาไทน
<u>อันปวงบุปผาสุมาลย์</u>	<u>เกลียดแมลงภูไชร่ฤามี</u>
ควรจำธรรมดานาไร	จักไม่รับไถไชร่ที่
จันใดชาดานารี	ผิงมีสามี่แนบตัว"

. . . ถึงฮามสำราญขอท่านผิงจันหน้อยก่อน แม้คุณครแล้วกลับมาฮ้อนคุณตัว
พระนางตัวโคงถึงคราออกโรงพันพิ้ว ชวนมีวเมามิวเดินฮ้าวฮ่างผิน . . .

"ละครชีวิต", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สำนวน "คุณครแล้วกลับมาฮ้อนคุณตัว" ดัดแปลงจากสำนวนในวรรณคดีเรื่อง "รุไบฮาด" พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เชอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ความว่า

" คุณหญิง คุณคร แล้วฮ้อน คุณตัว ฮ้าวรา นำหัว เดินฮ้าว ฮ่างผิน "

ช. ถ้ารักกันลั่นเปรี๊ยะงเกิดเสียงปึงปึง หมู (หญิง) ถ้ารักดั่งปึงหรือรักมันดั่งเท่าฟ้าผ่า
พวกเราได้ฟังหุคงซา

หมู (หญิง) จริงหุคงซา

"ถ้ารักกันลั่นเปรี๊ยะง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สำนวน "ถ้ารักกันลั่นเปรี๊ยะง" ดัดแปลงจากสำนวนในวรรณคดีไทยเรื่อง
"นิราศเคื่อน" ของหมื่นพรหมสมพัตสร (มี) ความว่า

"ถ้ารักลั่นเปรี๊ยะงดั่งเสียงฟ้า	หุจะซาด้วยดั่งฟังไม้ไหว
แต่เงียบเงียบสิยังอิงคณิงใจ	ราวกับไฟไหม้ฟางสว่างโพลง"

การใช้สำนวนที่มาจากวรรณคดีไทยนี้ จะเห็นได้ว่ามีลักษณะเป็นการรับเอาแนวคิด
และถ้อยคำบางคำมาแล้วเขียนขึ้นใหม่ โดยคงแนวคิดเดิมไว้ และเนื่องจากสำนวนที่นำมาใช้
นี้เป็นแนวคิดหลักของเพลงนั้น ๆ ด้วย จึงทำให้มีผลต่อลักษณะเนื้อหาของเพลง ดังที่ได้กล่าว
ไว้ใน บทที่ 2 ลักษณะเนื้อหาหัวข้อ 1.3 เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวรรณคดี การศึกษาสำนวน
จึงเป็นการยืนยันว่าบทเพลงดังกล่าวนี้ได้แนวคิดของเนื้อหาจากวรรณคดีไทยแน่นอน

4. การใช้สำนวนที่สร้างขึ้นใหม่ การใช้สำนวนในลักษณะนี้ในบทเพลงไทย
สากลของสุนทราภรณ์ มักเป็นคำคมหรือข้อความที่เป็นความเปรียบที่มีความหมายลึกซึ้ง เห็น
ภาพชัดเจน ดังตัวอย่าง เช่น

. . . อยู่หว่างทะเลนานานาน ท้องเรือเป็นบ้านท้องธารเรือนตาย . . .

"พรวนทะเล", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สำนวนที่สร้างขึ้นใหม่คือ "ท้องเรือเป็นบ้านท้องธารเรือนดา" หมายถึงชาวเรือ ซึ่งใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในเรือ เรือจึงกลายเป็นบ้านของชาวเรือ และเมื่อตายแทนที่ศพจะฝัง อยู่ในดินเหมือนคนในอาชีพอื่น ก็อาจตายอยู่ในท้องทะเล หรืออาจหมายถึงว่า ความตายที่จะ เกิดขึ้นกับชาวเรือ นั้นมักเกิดขึ้นในระหว่างอยู่ในทะเลมากกว่าจะได้ตายอยู่กับบ้านเรือนจริง ๆ ชาวเรือจึงยึดเอาทะเลเป็นเรือนดา สำนวนเปรียบเทียบบนนี้ใช้คำท้องเรือและท้องธารนั้น ให้เห็นภาพอย่างชัดเจน และได้ความหมายลึกซึ้งกินใจ

. . . หวานซึ่งอันใดจงอย่าร้างเลข ขออย่าเลขเมษรักเลขขอให้เหมือนเดิม . . .

"ขอให้เหมือนเดิม", คำร้อง พรพิรุณ

สำนวนที่สร้างขึ้นใหม่คือ "ขอให้เหมือนเดิม" สำนวนนี้นับได้ว่ามีชื่อเสียงมากในช่วงระยะที่เพลงนี้ได้ออกซับริ่องใหม่ ๆ ได้รับความนิยมนสูงสุด และนิยมนำไปใช้กันในสำนวนพูดทั่วไปอย่างแพร่หลาย แม้ในปัจจุบันความนิยมจะคลายไปแล้ว แต่สำนวนขอให้เหมือนเดิมนั้น ยังคงติดอยู่ในภาษา เพราะสามารถอธิบายความหมายได้อย่างลึกซึ้งด้วยถ้อยคำเพียงสั้น ๆ มีลักษณะเป็นสำนวนที่ใช้คำน้อยแต่กินความหมายมาก ทั้งยังมีน้ำเสียงเป็นเชิงอ่อนหวานขอความเห็นใจอย่างน่าประทับใจอีกด้วย

การใช้สำนวนทั้งการใช้ตามรูปแบบเดิมและดัดแปลง การใช้สำนวนที่ดัดแปลงจากสำนวนในวรรณคดีไทย ตลอดจนสร้างสำนวนขึ้นใหม่นี้ เป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่งที่ทำให้บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์มีความไพเราะ มีความหมายลึกซึ้งกินใจ สามารถสื่ออารมณ์และความหมายได้อย่างชัดเจนรัดกุม โดยวิธีการนำถ้อยคำที่เรียบเรียงไว้เหมาะเจาะ แล้วมาใช้ในบทเพลง หรือนำแนวคิดที่ประทับใจคนไทยโดยทั่วไปมากล่าวในเพลง ผู้ฟังจึงรับ "สาร" ได้ตรงตามความประสงค์ของผู้แต่ง

การใช้ภาพพจน์

ภาพพจน์คือคำหรือกลุ่มคำที่เกิดจากกลวิธีการใช้คำเพื่อให้เกิดภาพที่แจ่มชัดและ
ลึกซึ้งขึ้นในใจของผู้อ่านและผู้ฟัง (ภาณุจนา นาคสกุลและคนอื่น 2524 : 202)

การใช้ภาพพจน์หมายถึงการใช้ถ้อยคำแบบต่าง ๆ เพื่อสื่อภาพและความหมายที่
ลึกซึ้งและแจ่มชัดในใจผู้อ่านและผู้ฟังโดยใช้วิธีการเปรียบเทียบ * วิธีการเปรียบเทียบนั้น

---

* วิธีการเปรียบเทียบหรือภาพพจน์เปรียบเทียบจำแนกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ดังนี้
(ภาณุจนา นาคสกุล และ คนอื่น 2524 : 202-205)

1. อุปมา (simile) คือการเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน โดยมีคำเชื่อมว่า
เหมือน คล้าย ปาน ราว ฯลฯ
2. อุปลักษณ์ (metaphor) คือการเปรียบเทียบโดยนำลักษณะเด่นของสิ่งที่
ต้องการเปรียบมากกว่าทันที โดยไม่มีคำเชื่อม
3. อนุนามนัย (synecdoche) คือการเปรียบเทียบโดยใช้คุณสมบัติเด่น ๆ
ส่วนหนึ่งของสิ่งหนึ่งสิ่งใดแทนความหมายทั้งหมด
4. อธินามนัย (metonymy) คือการเปรียบเทียบโดยใช้ชื่อเรียกรวมแทน
บางสิ่งหรือแทนบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง
5. บุคลาธิษฐาน (personification) คือการเปรียบเทียบให้มีตัวตน มีชีวิต
เป็นการนำสิ่งไม่มีชีวิตมากกว่าถึงราวกับมีชีวิต

(ยังมีต่อ)

ไม่ได้อยู่ในกฎเกณฑ์ของไวยากรณ์อย่างเคร่งครัด แต่เป็นการสร้างประโยคหรือข้อความอย่างอิสระ ผู้แต่งสามารถเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ ตามความคิดหรือประสบการณ์ของตนได้อย่างเสรี แต่อย่างไรก็ตามผู้แต่งจะต้องคำนึงด้วยว่า การเปรียบเทียบนั้นสามารถจะทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจความหมายนึกเห็นภาพและยอมรับการเปรียบเทียบนั้นได้หรือไม่เพียงไร

การใช้ภาพพจน์เป็นศิลปะการใช้ภาษาอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดจินตภาพได้ชัดเจนกว้างขวางกว่าการใช้ภาษาอย่างตรงไปตรงมา ในวรรณคดีไทยจึงมักพบการใช้ภาพพจน์อยู่เสมอ โดยเฉพาะในเนื้อความที่เป็นการบรรยายหรือพรรณนาภาพ หรืออารมณ์ความรู้สึก กลวิธีการใช้ภาพพจน์จึงเข้ามามีบทบาทในคำร้องของบทเพลงโดยนัยเดียวกันคือเพื่อบรรยายหรือพรรณนาภาพและอารมณ์ด้วยวิธีการเปรียบเทียบเพื่อสร้างจินตภาพ

จากการศึกษาพบว่า บทเพลงไทยสากลของสุนทรภรณ์มีการใช้ภาพพจน์ในทำนองเดียวกันกับที่ปรากฏในวรรณคดี หรือในบทกวีนิพนธ์ต่าง ๆ การใช้ภาพพจน์ในบทเพลงไทยสากลของสุนทรภรณ์ที่มีลักษณะเด่นน่าสนใจ อาจจำแนกได้ 4 ประเภท ดังนี้

-
6. อติพจน์ (hyperbole) คือการเปรียบเทียบให้เกินความจริง
  7. สัทพจน์ (onomatopoeia) คือการเปรียบเทียบโดยการเลียนเสียงธรรมชาติ
  8. วิภาษ (oxymoron) คือการเปรียบเทียบโดยใช้คำที่มีความหมายขัดแย้งกัน แต่เข้าคู่กันได้อย่างกลมกลืน
  9. อรรถวิภาษ (paradox) คือการเปรียบเทียบแสดงความหมายที่ดูเหมือนจะขัดแย้งกันหรือเป็นไปไม่ได้ แต่เมื่อวิเคราะห์ความหมายให้ลึก ๆ ก็อาจจะตีความได้อย่างกลมกลืน

1. ภาพพจน์แบบอุปมา
2. ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์
3. ภาพพจน์แบบอุปคลาธิษฐาน
4. ภาพพจน์แบบอติพจน์

1. ภาพพจน์แบบอุปมา (simile) ภาพพจน์อุปมาคือ ภาพพจน์เปรียบเทียบสิ่ง
ที่เหมือนกันโดยมีคำเชื่อมโยง เช่น คำว่าเหมือน ดัง ราวกับว่า เพียง คู่ ดัง เช่น ปาน
ราว ประหนึ่ง เพียง เทียม ฯลฯ (กาญจนา นาคสกุลและคนอื่น 2524 : 202) กล่าวสั้นๆ
ภาพพจน์แบบอุปมาคือ "การเปรียบเทียบ" นั่นเอง ส่วนมากจะใช้ภาพพจน์แบบนี้ก็เพื่อให้สิ่ง
ที่เป็นนามธรรมปรากฏเป็นภาพที่ชัดเจน หรือปรากฏเป็นรูปธรรมขึ้น

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์แบบอุปมาในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์

. . . จากสรวงสวรรค์	พระ เป็นมิ่งขวัญแห่งชน
พระกรุณาหลังฉัน	<u>เหมือน</u> สายฝนอันชื่นใจ . . .

"เหนือเกล้า", คำร้อง สุรัฐ พุกกะเวส

ในตัวอย่างนี้เป็นการเปรียบเทียบความกรุณา กับสายฝน โดยนำเอาลักษณะของฝน
คือความเย็นชื่นฉ่ำ การทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ มาเปรียบกับความกรุณาอันเป็นนามธรรมที่มอง
ไม่เห็นและอธิบายได้ยาก

. . . ส่งสรรเสริญทรงพระเจริญรุดา ดั่งจันทราโสภาฟ้าดินไทย . . .

"สดุดีมหาราชา", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ

ในที่นี้ นำเอาบารมีหรือความเจริญมาเปรียบเทียบกับแสงจันทร์ ที่สว่างงามทั่วแผ่นดิน เป็นการเปรียบลักษณะในแง่ความงาม ความเอ็นดูเอ็นใจ และรัศมีของแสงที่ส่องสว่างไปทั่วพิภพ

. . . แคนจามเทวียอดกษัตริย์   โสภีเพ็ญจันทร์ . . .

"ลำพูนรำพึง", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ

เปรียบเทียบความงามกับดวงจันทร์ เป็นภาพพจน์เปรียบเทียบที่นิยมใช้ทั่วไปเพราะดวงจันทร์มีแสงนวลเอ็นดู เหมาะที่จะนำมาเปรียบเทียบกับความนุ่มนวลงดงามของผู้หญิง

. . . บัวหอมหวานเหมือนหญิง   น่านวลงามน่าชม . . .

"กบใต้กอบัว", คำร้อง ชุนวิจิตรมาตรา

กล่าวอุปมากลิ่นอันหอมหวานเหมือนดอกบัวกับความงามของผู้หญิง ทำให้มองเห็นภาพว่า ความงามนั้นมีลักษณะนุ่มนวลเหมือนดอกบัวที่มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ เป็นความงามตามธรรมชาติ การนำดอกบัวมาเปรียบเทียบยังทำให้เกิดความประทับใจ เพราะดอกบัวมักนำมาใช้บูชาพระ โดยถือว่าเป็นดอกไม้ที่บริสุทธิ์ที่มีความหมายผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนา

. . . หมู่อื่นไทยเราในสุพรรณ   คิงสวรงค์ของปวงเทวา . . .

"ร่ำวงถิ่นเทพแดนไทย", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . ชมว่าวิไลงามตา   คิงเทพธิดาลาวัณย์ . . .

"นางฟ้าจางแลง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . โอ้วผู้หญิงชิงงามโสภา คั้งนางฟ้าชาวไทย . . .

"สาวอัมพวา", คำร้อง ชาตรี

ตัวอย่างบทเพลง 3 เพลงนี้ เปรียบเมืองไทยกับเมืองสวรรค์ และเปรียบผู้หญิงว่างามเหมือนเทพธิดานางฟ้า ภาพสวรรค์และเทพธิดาเป็นภาพที่สร้างขึ้นในจินตนาการอยู่แล้วชิ้นหนึ่ง ไม่ใช่ภาพจริง แต่คนไทยมีภาพสวรรค์และเทพบุตรเทพธิดาอยู่ในจินตนาการว่าเป็นความสุขความงดงามที่สมบูรณ์แบบสุดยอด การนำภาพสวรรค์และเทพธิดามาเปรียบในที่นี้ จึงเป็นการสร้างภาพความงามที่สมบูรณ์แบบ เป็นความงามในอุดมคติ

ชีวิตนางละครเหมือนนกขมิ้นเหลืองอ่อน ค่าไทนอนนั้น . . .

"นางละคร", คำร้อง สุรัฐ พุกกะเวส

บทเพลงนี้อุปมาชีวิตของผู้หญิงนักแสดงละครว่าเหมือนนกขมิ้น โดยการนำเอาลักษณะที่ว่า "ค่าไทนอนนั้น" มาเปรียบเทียบ ลักษณะที่กล่าวนี้น่าจะนำมาจากสำนวนในบทเพลงกล่อมเด็กที่กล่าวถึงนกขมิ้นว่า มีชีวิตเร่ร่อน ไร้รัง ค่าไทนอนนั้น ชีวิตนางละครก็มีลักษณะอยู่ไม่เป็นที่เช่นเดียวกัน

พบน้าสามเ็นคู้เป็นประกาย

มองคล้ายดั่งทองอาทิตย์เรืองอร่าม . . .

"ก่องทะเลทอง", คำร้อง ชาตรี

บทเพลงนี้กล่าวอุปมาอุปไมยที่ส่องประกายเมื่อต้องแสงอาทิตย์สามเส้นที่เหมือนทอง ทำให้นึกเห็นภาพความระยับระยับเป็นประกายของพินน้ำ และทำให้เข้าใจความหมายของคำว่า "ทะเลทอง" ที่ปรากฏอยู่ในบทเพลงและในชื่อเพลง

การใช้ภาพพจน์แบบอุปมาอุปไมย ผู้แต่งต้องเชื่อมโยงลักษณะที่เหมือนหรือคล้ายกันของสิ่งสองสิ่งให้ชัดเจน จึงจะทำให้ผู้ฟังสามารถสร้างจินตภาพตามถ้อยคำของผู้แต่งได้

2. ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ (metaphor) ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ คือ ภาพพจน์เปรียบเทียบที่นำลักษณะเด่นของสิ่งหนึ่งมากล่าวเปรียบกับอีกสิ่งหนึ่งทันทีโดยไม่มีคำเชื่อมโยง และมักมีคำว่า "เป็น" หรือ "คือ" ในภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ซึ่งเป็นการเน้นย้ำความเหมือนกันของสิ่งทีนำมาเปรียบเทียบกัน (กาญจนา นาคสกุลและคนอื่น 2524 : 202)

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์

. . . ธ เป็นร่วมโพธิ์แก้วปกป้อง   ธ เป็นร่วมโพธิ์คุ้มพองกัศ . . .

"เหนือเกล้า", คำร้อง สุรัฐ พุกกะเวส

กล่าวถึงพระเจ้าอยู่หัวว่าทรงให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่ประชาชน เหมือนต้นโพธิ์ที่ให้ร่มเงาแก่ฝูงกา และสัตว์เล็กสัตว์น้อยทั้งหลาย

. . . พระองค์คือสื่อแทนแผ่นดินไทย   ชนะใจโลกทั้งหมดอย่างงดงาม . . .

"พระบารมีปกเกล้า", คำร้อง อาจันต์ ปัญจพรรค์

กล่าวถึงพระเจ้าอยู่หัวว่าทรงเป็นสิ่งที่ทำให้ทั่วโลกรู้จักและนับถือรักใคร่เมืองไทย
และคนไทย

. . . อยู่ห่างทะเลนานนาน   ท้องเรือเป็นบ้าน ท้องธารเรือนตาย . . .

"พรานทะเล", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . บ้านคือเรือเรา   พันคนเพื่อเอาทะเลเปรียบไว้ . . .

"อารมณทะเล", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

เปรียบเรือว่าเป็นบ้านของชาวเรือ เพราะชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในเรือมากกว่าอยู่บ้าน
เหมือนคนทั่วไป บ้านของชาวเรือก็คือเรือนั่นเอง

. . . น้ำค้างค้างกลีบกุหลาบอ่อน   คือเนตรบังอรหยาดหวาน . . .

"ศกุนตลา", คำร้อง ทวีปวร

เปรียบดวงตาของนางว่าสวยงามและมีแวววาวหยาดเข้มเหมือนกับน้ำค้างที่หยด
ค้างอยู่บนกลีบกุหลาบอ่อนบาง

. . . ชีวิตคือชีวิต   ชีวิตก็คืองานของเรา
กิจการจะดี   อาศัยจังหวะดีด้วยกัน . . .

"จังหวะชีวิต", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

เปรียบดวงตาว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรัก ความต้องตาต้องใจ

. . . แท้จริงกุหลาบ

คือผู้หญิงเราเอ . . .

"หนามกุหลาบ", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

เปรียบกุหลาบว่าเหมือนกับหญิงสาวที่มีความสวยงาม (แต่ก็มีกลอุบายที่ต้องใช้ป้องกันตนเอง เหมือนกับหนามของกุหลาบนั่นเอง)

ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์นี้เป็นกลวิธีที่นับได้ว่ายากกว่าการอุปมา เพราะต้องนำลักษณะเด่นจริง ๆ ของสิ่งสองสิ่งมากล่าวให้เห็นชัด จึงจะสามารถระบุได้ว่าสิ่งนี้เป็น หรือคืออีกสิ่งหนึ่ง ฉะนั้นผู้แต่งบทเพลงที่สามารถใช้ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ได้ เรียกว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถในการใช้ภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากภาพพจน์อุปลักษณ์นั้นสร้างขึ้นใหม่ ไม่ใช่ภาพพจน์อุปลักษณ์ที่มีมาแต่เดิม เช่นในตัวอย่างเพลงศกุนตลา กล่าววว่า น้ำค้างคือนัยน์ตาของผู้หญิง เป็นการเปรียบเทียบที่สร้างขึ้นใหม่ ไม่ซ้ำกับของเดิมที่เปรียบนัยน์ตากับหญิงว่างามเหมือนดาวกวางหรือตานเอยทราย

ลักษณะการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์นี้เป็นคุณสมบัติที่เด่นอย่างหนึ่งของบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์

3. ภาพพจน์แบบอุปคลาธิษฐาน (personification) ภาพพจน์แบบอุปคลาธิษฐานคือภาพพจน์ที่เกิดจากการเปรียบเทียบ โดยนำสิ่งไม่มีชีวิตหรือมีชีวิต แต่ไม่ใช่คนมากล่าวถึง (กาพย์จนา นาถสกุล และ คนอื่น 2524 : 204) โดยมีกิริยาอาการ ความรู้สึกนึกคิด อย่างเดียวกับคน คำว่า "อุปคลาธิษฐาน" นี้ ในศัพท์ทางศาสนาจะหมายถึง การนำเอานามธรรมมากล่าวเหมือนเป็นบุคคล เช่น การนำความดี ความชั่ว ความโลภ ความกตัญญู มาสร้างขึ้น

เป็นตัวตน มีกิริยาอาการ ความประพฤติ และความรู้สึกนึกคิดเหมือนมนุษย์ จุดมุ่งหมายก็
เพื่อจะสั่งสอนโดยนำเอานามธรรมมาเปรียบเทียบกับให้เห็นจริง

ส่วนภาพพจน์แบบปุคลาธิษฐานที่ใช้กันอยู่ในความหมายทางวรรณกรรมนั้น เป็นการ
กล่าวถึงสิ่งไม่มีชีวิตหรือมีชีวิต ให้ทำกิริยาอาการหรือแสดงอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดเหมือนคน
โดยไม่จำเป็นต้องเป็นนามธรรม และไม่จำเป็นต้องมีจุดมุ่งหมายเพื่อการสั่งสอนคุณธรรม ใน
บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ มีลักษณะการใช้ภาพพจน์เช่นเดียวกันกับความหมายทาง
วรรณกรรม

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์แบบปุคลาธิษฐานในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ เช่น

. . . เสียงคลื่นซัดฝั่งกระซิบสิ่งฝั่งรักตลอดไป . . .

"เสียงกระซิบจากเกลียวคลื่น", คำร้อง ชาตรี

. . . เหม่อลุ่มดาวที่พรายร่างฟ้า หยาดสายน้ำตาหยดมาเหมือนว่าซ้ำใจ . . .

"น้ำตาดาว", คำร้อง ชาตรี

. . . ฟ้าร่ำไห้ เหมือนใจร่ำทวน . . .

"ฟ้าคลุ้มฝน", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . ลมกระซิบเสียงแผ่ว . . .

"โคมในดวงใจ", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . น้ำค้างพรหมเย็นเล่นราตรี   ไผ่เป่าปี่ซอล้อเรไร
ไม้ละเมอเปลอราทำอ่อนไหว   พาวาบใจไปตามความไหวอ่อน . . .

"คลองมอญ", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ

ไอสนสขิวขึ้นต้นโหนดอ่อน   โยกคลอนพาดอนใจใหญ่
ไอสนตรงเหมือนกับคนเป็นไข   สนเอษอวรณ์ไหวคล้ายเรา . . .

"สนสามพราน", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ

. . . สาขลมล้อกอไผ่   แล้วไกวใบไม้ใบหญ้า . . .

"ชีวิตบ้านนา", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ

. . . บ้านนาราตรีเมื่อเรานี้มีรักคลอ   ดวงตาหรีดาลัย . . .

"บ้านนาราตรี", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ

. . . แสงจันทร์จวบจันทร์พรหมพราย . . .

"ลานจันทร์ัญจวน", คำร้อง ธาตรี

. . . มองเห็นคลื่นจับเรือครึ่งใจ

คฤชวิญญูใจฝากอาลัยน้อมวางใจห่าง . . .

"อารมณ์ทะเล", คำร้อง ชชาติ

ตัวอย่างจากบทเพลงที่ยกมาทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งนำเอาธรรมชาติ เช่น คลื่น ลม ฟ้า ดวงดาว แสงจันทร์ และต้นไม้ เช่น สัน ไม้ มาเขียนให้สิ่งเหล่านี้มีกิริยาอาการเหมือนเป็นคน เช่น คลื่นกระซิบ ฟ้ารำไย ดาวหรีดาลัย ไม้เป่าปี่ซอ เป็นต้น

การใช้ภาพพจน์แบบอุปมาอุปไมยในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ พบมากใน เพลงรักและเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ และแม้ว่าลักษณะของภาพพจน์ที่ใช้จะคล้ายคลึง กันเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็แสดงให้เห็นความประณีตของผู้แต่งในการสรรหาลักษณะต่าง ๆ มาแสดง อากาวิกิริยาเปรียบเทียบ เพื่อสื่อความหมายและอารมณ์ของบทเพลงแทนที่จะกล่าวเนื้อความ อย่างตรงไปตรงมา

4. ภาพพจน์แบบอติพจน์ (hyperbole) ภาพพจน์แบบอติพจน์คือภาพพจน์เปรียบ เทียบเกินความจริง (ภานุจนา นาคสกุล 2524 : 204) การกล่าวเกินความจริงเป็นกลวิธี การใช้ภาษาเพื่อให้เกิดความซาบซึ้งในเนื้อหาโดยการเน้นความรู้สึกเน้นอาการที่ผู้แต่งเสนอ ในบทเพลงให้มีน้ำหนักมากกว่าที่พบกันอยู่ทั่ว ๆ ไป อาจกล่าวสั้น ๆ ว่า เป็นการเพิ่มระดับ ของอารมณ์ความรู้สึก เช่น ถ้าจะบอกว่า "รักมาก" ก็ยังไม่ชัดเจนเหมือนบอกว่า "ความรัก หนักแน่นเหมือนแผ่นดิน" ผลที่เกิดจากอติพจน์จะเป็นการเน้นอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดแก่ผู้อ่าน หรือผู้ฟังได้ลึกซึ้งกว่าการกล่าวแบบตรงไปตรงมา แต่ทั้งนี้ผู้แต่งก็ต้องระวังในการที่จะกล่าว ความเกินจริงนั้นในบริบทที่เหมาะสม และไม่ใช้มากจนผู้ฟังรู้สึกว่าเป็นหรือทำให้สะดุดอารมณ์ ความรู้สึกจากความไม่สมจริง

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์แบบอติพจน์ในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์

. . . ซึ่งสองพระองค์ทรงบำเพ็ญนั้นเห็นชัด สง่ารัฐโลกลิ้นสนั่นไหว . . .

"พระบารมีปกเกล้า", คำร้อง อาจินต์ ปัญจพรรค์

ภาพพจน์แบบอติพจน์ในบทนี้ น่าจะได้แนวคิดมาจากวรรณคดีพุทธศาสนาที่มักกล่าวว่า
อำนาจบารมีที่บำเพ็ญจะทำให้แผ่นดินแผ่นดินฟ้าไหวสะเทือน แสดงความรับรู้ของโลกและท้องฟ้า
หรือจักรวาล

. . . พรางเพชรร้อยแพรวสมแล้วเมืองปราณ น้ำตาลหวานช่านดินฟ้า . . .

"เพชรบุรีแดนใจ", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ

ในที่นี้ผู้แต่งกล่าวให้เกินจริงว่า น้ำตาลอันเป็นผลผลิตลือชื่อของเพชรบุรีนั้นหวาน
ไปทั่วทั้งดินฟ้า แม้จะเป็นการกล่าวเกินจริง แต่ก็เห็นได้ว่าเป็นการยกเอาความรู้สึกความ
ประทับใจมาเน้นรสชาติที่เป็นความจริง ผู้ฟังจึงรับ "สาร" ได้

. . . ออกันมีดำน้ำตาพรางพรายมิวาย คะเนนองนองโลกโศกเกินท่วมเนินไศล
ท่วมทันไกลถึงพรหม พุ่มแทบตาย . . .

"รักเพียงใจ", คำร้อง ช่อม ปัญจพรรค์

การเปรียบเทียบบ้างร้องไห้จนน้ำตาท่วมโลก และท่วมไปถึงสวรรค์ชั้นพรหมนี้เป็น
แนวเปรียบเทียบที่ประทับใจผู้อ่าน ผู้ฟัง มาตั้งแต่สมัยที่ปรากฏเป็นบทกวีนิพนธ์สมัยอยุธยา *
เมื่อนำมากล่าวอีกในบทเพลง จึงเป็นการกล่าวเกินจริงที่ผู้ฟังรับได้และเข้าใจความหมาย
เพราะคุ้นเคยมาแล้ว

. . . ขอเอาคืนฟ้า

เคล้ากันเป็นน้ำหมึก

สาขลมพัดอยู่

เสียงคำรักไป

จะเข็สนรักเพ็ชร

นั้นมารวมเข้าไว้

สัญญาจารึกกลางใจ

จงรู้ความใน

เพราะความรักใคร่ไม่เพ็ช

ไว้บนพื้นโลกเราเอื้อ

"แก้วเสียงเธอ", คำร้อง สุรัฐ พุกกะเวส

. . . แม้พี่ขาดเจ้าเท่ากับพี่ขาดใจ

อยู่ไปไว้ในคุณค่า

สูญสิ้นอาลัยสิ้นไปเพราะขวัญตา

ใจปองน้องนางร้างรา . . .

"พี่รักเจ้า", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

* โคลงสมัยอยุธยาในที่นี้มีข้อความดังนี้

เรียมรำน้าเนตรถ้าม

ปวงเทพเจ้าตกจม

พระสุเมรุเปื้อนเป็นตม

หากอกนิษฐพรทมจ้วช

ถึงพรทม

จ้วมมัวช ลงนา

ทบท้าว

พี่ไว้ จิงคง

การกล่าวเกินความจริงในบทนี้เป็นการเปรียบอารมณ์ความรู้สึกของผู้ที่ต้องพรากจากคนรักว่าปานจะขาดใจ แสดงว่ารักมากเท่าชีวิตเพื่อเพิ่มความรู้สึกรักให้มากยิ่งขึ้น ทำให้ผู้ฟังรู้สึกประทับใจกว่าคำว่า "รัก" เพียงคำเดียว

การใช้ภาพพจน์แบบอติพจน์ในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์พบมากในเพลงรัก เพราะสามารถเน้นอารมณ์ความรู้สึกรักให้มีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น และทำให้เกิดความซาบซึ้งดื่มด่ำในความหมายยิ่งกว่าการเปรียบเทียบโดยตรงไปตรงมา แสดงถึงความสามารถในการเลือกสรรถ้อยคำของผู้แต่งได้อย่างดี

การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ทั้ง 4 แบบนี้ จะสังเกตได้ว่าการนำธรรมชาติมาเปรียบมากที่สุด ทำให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพได้ง่ายและชัดเจน เนื่องจากธรรมชาติเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ได้เห็นได้สัมผัสอยู่ทุกเมื่อเชยวันอยู่แล้ว นอกจากนี้พบว่านิยมการใช้ภาพพจน์ในการชมต่าง ๆ เช่น การชมโฉมสตรี การชมสถานที่ ทั้งนี้เพราะการใช้ภาพพจน์สามารถสื่อความหมายได้รวดเร็ว เพียงการใช้ความเปรียบเป็นข้อความสั้นๆ ไม่ต้องอธิบายความฮืดฮาว ก็สามารถกินความหมายได้กว้างขวาง ให้ทั้งภาพและความรู้สึกที่ดียิ่งกว่าการใช้ภาษาที่ตรงไปตรงมา

จากการศึกษาวิเคราะห์การใช้ภาษาในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ ทำให้เห็นว่าผู้แต่งคำร้องของสุนทราภรณ์มีความประณีตในการเลือกใช้ถ้อยคำสำนวนและภาพพจน์ ทั้งในแง่ของการนำถ้อยคำสำนวนและภาพพจน์ที่ปรากฏแพร่หลายอยู่แล้วมาใช้ได้เหมาะสมกับบริบทของบทเพลงแต่ละเพลง และในแง่ของการประดิษฐ์คิดสร้างถ้อยคำสำนวนและภาพพจน์ขึ้นใหม่ อันเป็นการชี้ให้เห็นถึงความรู้ของผู้แต่งในเรื่องเกี่ยวกับภาษาและวรรณคดี ตลอดจนลักษณะเฉพาะตัวในเชิงสร้างสรรค์อีกด้วย ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นสิ่งยืนยันคุณสมบัติของผู้แต่งคำร้องให้แก่วงสุนทราภรณ์ และยืนยันคุณสมบัติในด้านการใช้ภาษา

บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์เป็นที่นิยมสืบเนื่องมาตลอดเวลายาวนานเพราะ
ผู้ฟังสามารถรับ "สาร" ที่สื่อออกมาในบทเพลง และได้รับอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจน
ภาพในจินตนาการสมตามความมุ่งหมายของผู้แต่ง